

Gerçekçi sanattan yana, aydınlanma yolunda, insanın insanı sömürmediği, ayrımcılığın, ayrıcalıkların, din istismarı ve cinsiyetçi yaklaşımların olmadığı, eşitlikçi, barışçıl bir dünya istiyoruz... Tarafsız değiliz...

4. yılımızı da doldurduk...

Göç;

Dünya sahnesinde
oynanan bir dramdır.

2026 Eşit bir paylaşım+Eşit bir dünya
/ 1

Bitmeyen Sancı: Göç
Gülay Yeşilipek / 2

İki Şehrin Hikayesi (Roman)
Gülay Yeşilipek / 4

Katılımcı Yorumları
Şükran Ceyhan / 9
Aydın Karaküçük / 10
Hüray Kılıç / 10

Otobüs (Film)
Suna Can / 11

Katılımcı Yorumları
Aydın Karaküçük / 14
Şükran Ceyhan / 15

İnsani Yolla Canavarlaşmak Mümkün
mü? (Tiyatro)
Aydın Karaküçük / 15

Bu Dünyada Herkese Yer Var
Satı İlen / 18
Göçün Ekonomi Politikası
Güldane Bulut / 20

93. Yılında Atatürk'ün Bursa Nutku
Aydın Karaküçük / 24

Alışmak
Şükran Ceyhan / 27

Köleler ve Göçmenler
Aydın Karaküçük / 31

Tarih Boyunca Toplumsal Bilinç
(Kitap)
Hüray Kılıç / 35

Kara Çocuk (Öykü)
Güldane Bulut / 36

Göç (Şiir)
Suna Can / 38

Bitmeyen Sancı: GÖÇ

Gülay YEŞİLİPEK

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Kimi zaman ekonomik nedenlerle, kimi zaman siyasi nedenlerle, kimi zaman gönüllü, kimi zaman da zorunluluklardan dolayı, insanlar yaşadığı yeri ardında bırakıp başka bir yere giderler. Kimi zaman bireyseldir, kimi zaman da kitlesel.

Göç, kimi zaman yaşanılan ülke içinde bir şehirden başka bir şehre ya da köyden kente doğrudur. Bu göç daha çok *iç göç* kavramıyla adlandırılır. Nedenleri ekonomik, sosyal ya da siyasi olabilir. Türkiye'de özellikle 1950'lerden sonra köyden kente göçün temel nedeni ekonomikti. Tarımda makineleşmenin artmasıyla (özellikle 1949'da imzalanan *Marshall* yardım anlaşmasıyla) köylerde açığa çıkan vasıfsız iş gücü, yetersiz olsa da sanayileşmenin başladığı kentlere doğru göçü hızlandırmıştır.

1980'lerden sonra özellikle Güneydoğu'da köylerin güvenlik amaçlı boşaltılmaları ise ülke içinde kitlesel *zorunlu göçe* neden olmuştur. Bu zorunlu göç genelde büyük şehirlere doğru olmuştur.

Dış göç ise bir ülkeden başka bir ülkeye doğru olur. Türkiye'nin 1960'larda başlayıp 1970'lerde hızlanan Almanya'ya işçi göndermesi, ekonomik nedenlerle *dış göçe* iyi bir örnektir. Almanya'nın ihtiyacı olan vasıfsız iş gücü için Türkiye'den daha çok köylerden gidenler olmuştur. Önce tek tek gidenler daha sonra izinlerin çıkmasıyla ailelerini de Almanya'ya götürmüşlerdir. İlk gidenler, para biriktirip Türkiye'ye geri dönme düşüncesiyle gitmişlerse de zamanla ikinci, üçüncü nesil

Almanya'ya uyum sağladıkça dönmeyi düşünmediler. Çifte vatandaşlık yasaları çıktı... Her ne kadar kaçak gidenler olsa da Türklerin Almanya'ya iş gücü olarak göçü daha çok *legal göç* kapsamında olmuştur. Almanya'ya gidenlerin çektiği acılar Türkiye'de birçok filme konu oldu.

Son yıllarda artan oranda eğitilmiş gençlerimizin özellikle Batı ülkelerine gitmeleri ise bir *beyin göçü* olayıdır. Bu ülkenin iyi eğitilmiş gençlerinin gidişine, "Giderlerse gitsinler" biçiminde bakılması ise birçoğumuzun içini acıtmıştır.

Ya dışarıdan Türkiye'ye gelenlere baktığımızda, Anadolu'nun tarih boyunca bir göçler coğrafyası olduğunu görürüz. Daha çok savaşlar nedeniyle, Osmanlı'nın toprak kaybettiği coğrafyalardan Anadolu'ya gelenler, göç tarihinin en acılı sayfalarında yer alırlar. Çok gerilere gitmeden 1923 Lozan Anlaşması gereği Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi. Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumlarla Yunanistan'da yaşayan Türk ve Müslümanlar bu mübadeleyle *kitlesel zorunlu göçü* yaşamışlardır.

Yine çok yakın tarihte Bulgaristan'dan baskıcı rejim uygulamalarından dolayı 1985'te Türkiye'ye göç eden Türkleri hatırlıyorum. Yine 2011'de başlayan Suriye Savaşı nedeniyle Türkiye'ye kitlesel halde gelen Suriyeliler. Suriye'de savaş bitti denmesine karşın ülkelerine dönenlerin sayısı kalanlara kıyasla çok

azdır. Ucuz iş gücü olarak, sigortasız çalışarak Türkiye sermayesine katkıda buldukları bir gerçektir.

Sonra da ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrası ülkemiz sınırlarında kaçak giren genç Afgan erkekleri... Suriyelilerin ve Afganların Türkiye'ye gelişleri genelde *illegal göç* biçiminde gerçekleşmiştir. Suriyelilerin bir kısmının Türkiye'de bir süre kaldıktan sonra Ege Denizi'ni botlarla aşarak Yunanistan'a oradan da Avrupa'ya gitmeye çalışmaları yürekler acısı dramalara sahne olmuştur ne yazık ki...

Yine savaşlardan dolayı Türkiye'ye, büyük şehirlere akın eden zengin Ukraynalılar, Ruslar gibi baskıcı rejimlerinden kaçan İranlılar ya da iç savaştan kaçan Lübnanlılar... Türkiye'yi güvenli bir liman görmüşlerdir. Bu son örnekler, *legal göçler*, geçici olduğu kadar kalıcı da olabilir. Son 2-3 yılda özellikle konut kiralardaki anormal yükselmeye bu son göçlerin önemli payı vardır.

Bu da göçlerden bizim payımıza düşen.

İster *gönüllü* ister *zorunlu* olsun, ister ülke içinde ister başka ülkeye doğru olsun, ister *bireysel* ister *zorunlu* olsun, ister *legal* yollardan ister *illegal* biçimde olsun... Gidenler için yeni yerler hep bilinmezliklerle doludur. Gittikleri yerlerde hep doğdukları, büyüdükleri toprakların özlemi içinde yaşarlar... Bitmeyen bir sancı gibi.

12 Nisan 2025 tarihinde irdelendi.

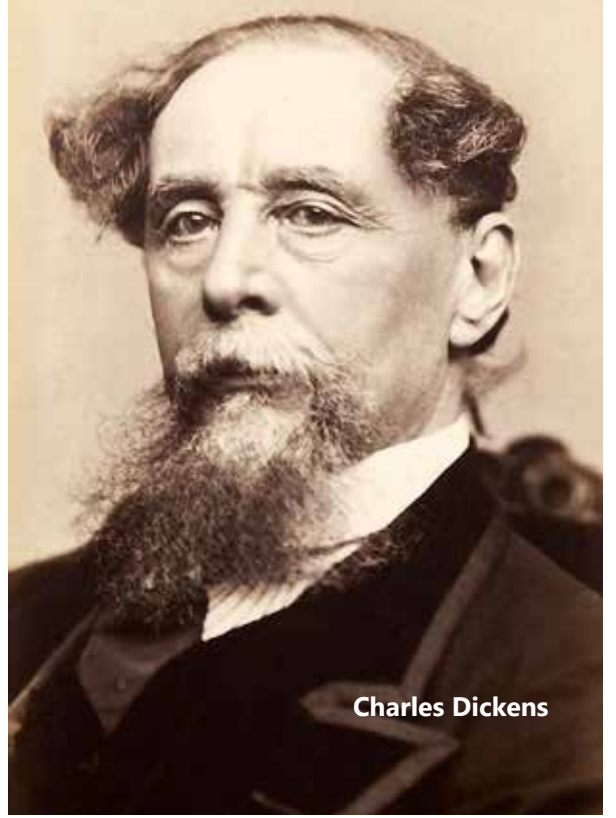
İKİ ŞEHİRİN HİKAYESİ* Charles Dickens

Gülay YEŞİLİPEK

Yazar *Charles Dickens*'ın 1859'da yazdığı "*İki Şehrin Hikayesi*" romanı, 1775'ten devrim günleri 1789'da Bastill'in basılmasına ve sonraki Terör Dönemi yıllarına kadar, Londra ve Paris'te ağırlıklı olarak Fransız Devrimi dönemini ve öncesini konu alır. İki şehirde, Londra'da ve Paris'te devrime giden yıllarda iki toplumda yaşanan sıkıntıları, haksızlıkları okura gösterir. Yazar, ön planda aynı kadına aşık iki adamın öyküsünü anlatılırken, arka planda toplumsal sınıflar arasındaki korkunç uçurumun açtığı yaraların neden olduğu sınıf kininin nelere yol açtığını, sıradan insanların iç dünyasında yarattığı karanlıkları okura göstermiştir.

Romanın çok bilinen giriş cümlesinde yazar, toplumunda daha doğrusu önce Avrupa coğrafyasında sonra da dünyanın birçok yerinde yaşanacak büyük toplumsal dönüşümün ayak seslerini haber verir nitelikteki şu satırları yazar:

"Zamanların en iyisiydi, zamanların en kötüsüydü, hem akıl çağıydı hem aptallık, hem inanç devriydi hem de kuşku, aydınlık mevsimiydi, karanlık mevsimiydi, hem umut baharı hem de umutsuzluk kışıydı, hem her şeyimiz vardı hem hiçbir şeyimiz yoktu, hepimiz ya doğruca cennete gidecektik ya da tam

Charles Dickens

öteki yana -sözün kısası, şimdikine öylesine yakın bir dönemdi ki, kimi yaygaracı otoriteler bu dönemin, iyi ya da kötü fark etmez, sadece "daha" sözcüğü kullanılarak diğerleriyle karşılaştırılabileceğini iddia ederdi." (s.13)

Fransız Devrimi, insanlık tarihinde çok büyük bir ilerici aşamayı temsil eder. Burjuvazi, yönetimi elinde tutan aristokrasiye karşı daha önce de başkaldırmıştır. İlk kez Fransız Devrimi'nde savaşın taraflarından birinin yani aristokrasinin büsbütün yıkılması ve ötekinin de yani burjuvazinin de kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Böylece toplumların yönetiminin kaynağı, gökyüzünden yani tanrısal güçten alınıp yeryüzüne indirilmiştir. *İki Şehrin Hikayesi* romanı, bu büyük dönüşüm öncesi halkın aristokrasiden, monarşi yönetiminden çektiği acıları gözler önüne sererken, bu geçiş döneminin tüm karmaşasını da göstermeye çalışmıştır.

Charles Dickens, İki Şehrin Hikayesi romanında, önce o dönemin Londra'sının sonra da Paris'in toplumsal yaşamını her yönüyle okura göstermeye çalışır. İki ülkede toplum-

sal yaşam birbirine benziyordur; sıradan insanlar yarı aç yarı tok yaşarken, soylular hiçbir şeyi umursamadan tıka basa yiyip içerler: "Her iki ülkede de halkın açlığı pahasına karını doyan soyluların her şeyin ilelebet böyle güllük gülistanlık devam edeceğine dair bir inancı vardı." (s. 13)

Karakterler

Mr. Jarvis Lorry- İngiliz Tellson Bankası çalışanı. Yıllar önce bankanın Paris şubesinde çalışırken, Doktor Mr. Manette'le tanışmış, onun banka işlerini yürütmüştür. Fransız babası hapse atılan ve İngiliz annesi ölen iki yaşındaki küçük Lucie Manette'yi, Tellson Bank'ın vesayeti altında Londra'ya getirmiştir. Yirmi yıl sonra, şimdi Lucie'yi Paris'e götürmek ve hapisten kurtulan babasıyla buluşturmakla görevlidir. Mr. Lorry roman boyunca hep Lucie ve babasının yanındadır.

Mr. Manette - Fransız doktor, neyle suçlandığını bilmeden Bastill'de hapse atılmış, 18 yıl sonra çıktığında neredeyse adını bile hatırlamaz durumdadır. Bu yıllar boyunca hapiste öğrendiği ayakkabı yapımıyla uğraşır. O hapisteyken hamile karısı bir kız çocuğu dünyaya getirir ve kısa süre sonra ölür. Yıllar sonra hapisten kurtulunca kızına kavuşur. Kızının büyüdüğü Londra'ya yerleşir. Devrim günlerinde Mr. Manette, hapse atılmış damadı Charles Darnay'ı kurtarmak için Paris'e gittiğinde, devrimci Fransız halkı arasında saygı duyulan bir isim olmuştur.

Lucie Manette - Babasının öldüğü bilgisiyle büyür. Onu büyüten dadısı Miss Pross, Lucie'ye çok düşkündür. Lucie, Mr. Lorry'le Paris'e gider, babasına kavuşur. Babasına çektiği acıları unutturmak ister. Baba-kızın Londra'daki sakin yaşamına bir süre sonra evlerine sık sık gelen Charles Darnay ve Sidney Carton dahil olurlar.

Charles Darnay - Yirmi beş yaşlarında, Fransız soylu bir ailenin oğludur. Fransa'daki monarşi yönetimine karşı olduğu için Londra'da Fransızca öğretmenliği yaparak yaşamını kazanır. Bir gün ailesine ait toprakların onun olduğunda, toprakları yoksul köylülere dağıtacağını amcası St. Evremonde Markisi'ne söyler. Charles Darnay İngiltere aleyhine casusluk suçlamasıyla tutuklanır. Avukat Stryver'in ve yardımcısı Sidney Carton'un savunmasıyla aklanır. Aşık olduğu Lucie'yle babasından izin alarak evlenir.

Sydney Carton - Stryver'in hukuktan okul arkadaşı. Dava dosyalarını birlikte hazırlarlar. Mahkemede Stryver önde savunma yaparken zorlanınca arkadan Sydney yardıma koşar. Stryver ne kadar hırslıysa, Sydney o kadar geri planda kalmayı ister. Kendine karşı vurdumduymaz biridir. Lucie'ye aşık olur ama kendini ona layık bulmaz. Yazar, Sydney'in

CHARLES DICKENS

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

Çeviri: MERAM ARVAS

içinde bulunduğu hali şöyle betimler; "(...) hiçbir şey sahip olduğu yetenekleri ve güzel duyguları kullanma becerisinden yoksun, kendi yararı ve mutluluğu için bir şeyler yapmayı beceremeyen, dahası bu feci halinin farkında olan ve bu feci halin onu tüketmesi pahasına kendinden vazgeçen bu adamdan daha hüzünlü değildi." (s. 189) Yazar romanın hiçbir yerinde bu beceri yoksunluğunun nedenini okura göstermemiştir. Sydney Carton, fiziksel olarak şaşılacak kadar Charles Darnay'a benziyordu.

Mösyö Defarge - Paris'te, St. Antoine semtinde bir şarap dükkanı sahibidir. Devrime giden günlerde şarap dükkanı ve üst katlardaki odalar gizli buluşma yeridir. Yıllar önce yanında çalıştığı Mr. Manette hapisten çıkınca, Defarge doktoru bir odada saklar. Lucie ve babasının Paris'ten çıkmasını sağlar. Bastill baskınında önemli rol oynar. Karısına kıyasla daha yumuşak kalplidir.

devrime katılan kadınların başındadır, artık bir elinde tabanca bir elinde bıçak vardır. Tüm aristokratların yok edilmesi gerektiğine inanır, çocuklar da dahil.

Yazar, romanı ileri doğru akan olaylar zinciriyle örmüştür. Zaman zaman geri dönüşlerle (Doktor Manette'ın Bastill'e hapsedilmesine neden olay ve hapisteki yaşamı gibi...) olayların gelişimini nedensellikleriyle açık olarak göstermiştir. Romanın ikinci yarısı Temmuz 1789 Bastill baskını gününden başlayarak, halk mahkemelerinin ve giyotinin aralıksız çalıştığı kanlı 1792 Terör Dönemi'ni de kapsayan devrim günlerinde geçen olayları anlatmaktadır.

Yazar, iki ülkedeki toplumsal koşulların benzerliklerini ya da farklılıklarını göstermek için suçlananların yargılanma, cezalandırılma biçimlerini ya da hiç yargılanmadan çok uzun yıllar hapiste unutulmalarını Charles Darnay ve Mr. Manette'ın yaşadıkları üze-

Madam Defarge - Çocukluğu zor şartlarda geçmiştir. Tıknaz yapılı, sert bir karakteri vardır. Fazla konuşmaz ama çevresini çok dikkatli izler. Elinde hiç bırakmadan ördüğü bir örgü vardır. Örgüye, devrim başladığında yok edilmesi gerektiğini düşündüğü kişilerin adlarını işlemektedir. Devrim günlerinde,

rinden okura göstermeye çalışmıştır. Her iki ülkede sıradan insanlar, çok kolaylıkla hapse atılıp unutulduğu ya da yalancı tanıklıklarla idama mahkum edildiği acımasız koşullarda yaşamak zorundaydı o yıllarda. Yazar hem İngiltere'de hem de Fransa'da yasaların ve yargılamanın insanlık dışı, acımasız hali-

ni okura gösterir: Paris'te Doktor Manette neyle suçlandığını bilmeden, yargılanmadan 18 yılını Bastill Hapishanesi'nde geçirmiştir. Londra'da ise Charles Darnay, İngiltere aleyhine casusluk yapmakla suçlanmaktadır. Yalancı tanıkların suçlamalarıyla neredeyse idama mahkum edilecek, asılacak ama tam ölmeden önce ipten indirilip iç organları çıkarılacak, kafası kesilecektir. Darnay, bu korkunç ölümden becerikli Avukat Stryver ve yardımcısı Sdyney sayesinde kurtulur. İki ülkedeki toplumsal koşulları gösteren öteki iki örnek:

Markinin arabası - Markinin atlı arabası Paris sokaklarında hızla ilerlerken, araba aniden sarsılır, atları şaha kalkar. Arabacı atların ayakları altından küçük bir çocuk bedenini çeker. Çocuk ölmüştür. Arabanın çevresine toplanan sokaktaki insanlar Markinin sorularına itaatkar yanıtlar verir: "*Kusura bakmayın Mösyö Marki!*", "*Bir çocuk bu.*" Çocuğun babası acıyla inliyordur. Marki babaya vermesi için uşağına bir altın verir. Marki sokaktaki insanlara sanki farelere bakıyormuş gibi bakar, arabasıyla oradan uzaklaşır. Bu olayla yazar, Devrim öncesi soylularla halk arasındaki uçuruma iyi bir örnek vermiştir. Marki arabasıyla ezdiği çocuğa karşı hiçbir sorumluluk duymamıştır. Çocuğu ezilen babanın ise bir soyludan hesap sorma hakkı yoktur.

Gece tutulan balık - Jerry Cruncher ve oğlu, Tellson Bank'ın önünde bir sandalyede oturur, bankadan kendisine verilen getir götür işlerini yapar. Mr. Cruncher her akşam yemekten sonra balığa çıkar. Oğluna eğer balığa çıkmazsa ertesi gün evde yiyecek bir şey bulamayacaklarını söyler. O gecede Mr. Cruncher, evdekilerin uyumasını bekleyip gece yarısından sonra çuvalı içindeki malzemeleri alıp evden çıkar. Babasının gece yarısı nasıl balık tuttuğunu merak eden oğlu, babasının hemen ardından sokağa çıkar, gizlenerek takip eder. Babası yanına sessizce yaklaşan iki kişiyle birlikte yürümeyi sürdürür. Küçük çocuk, karanlık sokaklardan geçerek bir kilisenin bahçesine giren babasını ve

yanındakileri uzaktan izler. Babası ve yanındakiler beyaz mezar taşları arasında dolaşır. Babası çuvaldan çıkardıklarıyla toprağı kazmaya başladığında küçük çocuk şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacaktır. Biraz sonra babasının yanındakiler aşağıdan ağır bir şey çeker gibi zorlanırlar. Dehşete kapılan küçük çocuk mezardan ne çıkarıldığını anlamıştır, arkasına bakmadan karanlık sokaklarda koşmaya başlar. Bir yanda zenginlerin paralarını emanet ettiği Tellson Bank, öte yanda aynı bankanın getir götür işlerini yapan Mr. Cruncher'in yaşamını sürdürebilmesi için mezardan çıkardığı bedenleri bilimsel çalışmalarda kullanılmak için satmak zorunda kalması. Yazar dönemin Londra'sında da yaşamın zorluklarını bu çelişki üzerinden gösterir.

Yazar, canlandırma konusunda da başarılıdır. Özellikle Bastill baskınına giden St. Antoine halkının nasıl bir coşku içinde devrime katıldığının ayrıntısını verirken okur sanki o gün oradaymış gibi olayları gözünde canlandırabilmiştir:

"O sabah St. Antoine, ileri geri dalgalanan engin ve karanlık bir korkuluk denizi gibiydi ve bir aşağı bir yukarı oynayan kafaların tepesine ara ara güneşin altında ışıldayan çelik kılıçların ve süngülerin ışığı vuruyordu. Sonra St. Antoine'ın dar geçidinden muazzam bir uğultu yükseldi; bir orman halindeki çıplak kollar, kış rüzgarlarıyla kurumuş ağaç dalları misali havaya dikilmişti. Bütün parmaklar, ne kadar uzaktan atılmış olurlarsa olsun, kendilerine fırlatılan silah ya da silaha benzer ne varsa, kapmak için uğraşıyordu. (...) Hiçbir şey kapamayanlar ise, kanlı ellerle duvarlardan taş ve tuğlalar sökmekle meşguldü. St. Antoine'daki her kalp ve nabız deli gibi atıyordu." (s. 265-266)

Yazar *Charles Dickens*, romanda nesnelere birliğini sağladığı bir kurgu oluşturmuştur. Olay akışında, nedensellikler açık biçimde gösterilmiştir. Mektuplar, romanın ilerlemesinde önemli rol oynayan nesnelere:

Eski St. Evremonde Markisine yazılan mektup - Charles Darnay, o gün Tellson Bank'a uğrayarak, Paris'e gidecek olan Mr. Lorry'le sohbet eder. Mr. Lorry devrimden kaçarak Londra'ya gelen mülteci Fransız monsenyörlerin işleri için görevli olarak Paris'e gidecektir. Banka müdürü, Mr. Lorry'e bir mektup verir. Mektubun gönderildiği St. Evremonde eski Markisi'ni Londra'da hiç kimse tanımıyordu. Darnay eski Marki'yi tanıdığını söyleyerek mektubu alır, çünkü eski Marki St. Evremonde kendisidir. Mektup hapse atılmış olan Gabelle'den geliyordu. Marki'nin köyünde vergi toplamakla görevli Gabelle, devrim günlerinde şimdi halka ihanetle suçlanıyordu. Her geçen gün ölüme biraz daha yaklaşan Gabelle kendisini kurtarması için Londra'ya mektup gönderir. Eski Marki St. Evremonde, Londra'ya gitmeden önce Gabelle'den köylülerin vergi borçlarını affetmesini ve kira toplamamasını istemiştir. Mektup Abbaye Hapishanesi'nde 21 Haziran 1792 tarihinde yazılmıştır. Gabelle şimdi şahitlik yapması ve kendini giyotinden kurtarması için St. Evremonde eski Marki'sinin Paris'e gelmesi için yalvarmaktadır. (s. 297)

Bu mektup nedeniyle kendisi için çok tehlikeli olan Paris yolculuğuna çıkar Darnay. O

da yakalanıp hapse atılır, yargılanır. Sırf asilzade olduğu için yok edilmek üzere giyotinle idam edilecektir. Mektup, romanda ilerletici bir nesne işlevi görür. Mektupla birlikte romanda olayların akışı hızlanır.

Doktor Manette'in Bastill'de hücresinin duvarına sakladığı mektup - Doktor, hapsedildikten on yıl sonra artık dışarı çıkma ümidini kaybetmiştir. Baca isisi ve kanyla yaptığı mürekkeple yazdığı mektubu, Mösyö Defarge Bastill baskınında hücrede bulmuştur. Hücre duvarlarını dikkatlice arayan Defarge, taşların arkasına gizlenen mektubu bulur. Mektupta Doktor Manette, hapse atılmasına neden olan kişileri ve olayı anlatıyordu. Doktor olarak götürüldüğü evde Evremonde Markisi'nin bir köylü ailesini yok eden tutumu nedeniyle ölümlü bir olaya şahit olmuştu. Marki'ye bu olanları saraya bildireceğini söylediği için onu Bastill'e hapsedtiğini yazmıştı. Doktor Manette bu mektupta acımasızca insanları ezen ve kendini hapse attıran Evremonde Markisi'nden ve tüm soyundan suçlarının hesabını vermelerini dilediğini yazmıştır.

Sözde St. Evremonde giyotine giderken - Sydney Carton, hapisteki Charles Darnay'ı yani St. Evremonde eski Markisi'ni kurtarmaya karar verir. Kendinden vazgeçmiş biri olarak, çok sevdiği Lucie Manette için yapacaktır bunu. Bu işte başarılı olma olasılığı yüksektir, çünkü Darnay'a şaşılacak kadar benzemektedir. İdam günü şafak vakti hapisteki Darnay'ın dışarı çıkarılmasını sağlar. Sydney Carton, şimdi sözde St. Evremonde Markisi olarak idamlıkları taşıyan at arabasında Paris sokaklarından geçerken yanında yirmi yaşlarında terzi bir genç kız vardır. Carton terzi kıza ölümden korkmamasını, yalnızca kendisine bakmasını ister. Ona sakinleştirici sözler söyler. Ya-

zar, bir terzi kızın dahi giyotinle idam edildiğini romanda işlerken, o terör günlerinde yaşın yanında kuruların da yandığını vurgulamak istemiştir.

İzlek ve Toplumsal çözümleme - Charles Dickens, ilk baskısı 1859'da yapılan *İki Şehrin Hikayesi* romanında, 18. yüzyılın son yıllarında Londra ve Paris'teki toplumsal yaşamdan örnekler verir. Sıradan insanların acımasız koşullarda sürdürdükleri yaşamları birbirine benzetmektedir. Gerçi parlamenter sistemin ana vatani sayılan İngiltere'de sarayın keyfi yönetimini sınırlayan *Magna Carta (1215)* anlaşmasının üstünden çok yüzyıllar geçmiştir. Bu yüzyıllarda, burjuva sınıfı gelişmiş, parlamentoda daha geniş haklar elde etmeye başlamışlardır. Parlamentoyu kapatmayı, yönetimde tek söz söyleyen olmayı isteyen Kral I. Charles'a karşı *Cromwell* savaşı, yenmiş, kral kafası kesilerek idam edilmiştir. Burjuvanın güçlenmesi ne yazık ki sıradan halkın yaşamında bir iyileşmeye yol açmamıştır.

İngiltere'de aristokrasinin yönetiminden, burjuvanın da yönetime ortak olduğu parlamenter sisteme geçiş ve parlamenter sistemin gelişmesi daha çok evrimsel bir çizgide olmuştur. Buna karşın Fransa'da aristokratların saltanatının yıkılması ve burjuvazinin yönetimi ele geçirmesi ise, "1789 Fransız Devrimi" olarak adlandırılan çok kanlı bir biçimde gerçekleşmiştir.

Yine de 18. yüzyıla yaklaşırken, sıradan insanlar için hem İngiltere'de hem de Fransa'da yaşam koşulları acımasızdır. *Charles Dickens*, *İki Şehrin Hikayesi* romanında bu yaşam koşullarını, soyluların sorumsuz yaşayışlarının bedelini halkın nasıl ödediğini okura göstermiştir. Roman bu açıdan bizlere insanlığın haklarını ne bedeller ödeyerek elde ettiğini görmemiz açısından öğretici niteliktedir.

* Charles Dickens, *İki Şehrin Hikayesi*, Çev. Meram Arvas, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2021.

Katılımcı Yorumları

Şükran CEYHAN -İki Şehrin Hikâyesi, edebiyat dünyasındaki en etkileyici giriş bölümüne sahip kitap olarak biliniyor. Gerçekten de masalsi bir girişle başlıyor kitap ve insanı büyük bir merak duygusuyla içine alıyor.

Roman tarihsel olayları dramatik bir aşk hikayesi etrafında birleştiriyor. Londra ile Paris arasında geçen hikâyenin, arka fonunda Fransız Devrimi anlatılıyor. Yazar her iki şehirdeki gerek adalet gerek toplum yapılarını, siyasal durumlarını anlatsa da ağırlık daha çok Paris üzerinde oluyor. Çünkü romanın çatışmaları en yoğun şekilde orada geçiyor. Romanda adalet ve adaletsizlik, devrimi hazırlayan koşullar, aristokrasinin zalimliği ve halkın çektiği sefalet ve gitgide artan öfkesi nedenselliklerle birlikte karakter eylemleri üzerinden verilir. Dickens, hem aristokrasinin acımasızlığını hem de devrimin kontrolden çıkan şiddetini anlatıyor. Roman, kötülüğün hem baskıdan hem de aşırı öfkeden doğabileceğini çarpıcı örneklerle gösterir. Dickens romanında ayrıca, insanın hem merhamete hem de zalimliğe yatkın olduğuna dair örnekler verir karakterler üzerinden. Roman kahramanlarının büyük bir kısmı iyi burjuvalardan oluşmaktadır. Romanda yer yer sınıf çatışmasını verse de eninde sonunda ana karakterleri burjuvalardır ve kitap onların başlarına gelenler üzerinden anlatılır. Dickens'in kendisi de bir burjuva olduğu için ne kadar tarafsız olabileceği tartışılır. Roman kahramanlarını karşı sınıftan seçerek onun üzerinden anlatsaydı daha etkili olur muydu? Şüphesiz farklı bir bakış açısı olurdu. Filmin sonundaki Sydney Carton'un fedakarlığı fazla romantik bir etki yaratmakta ve nedensel-

liği gerçekçiliğini biraz fazla zorlamakta gibi geldi bana. Romanın beğendiğim en güçlü özelliklerden biri canlandırmalar. Paris'te şarap fııllarının düşüp sokakta parçalandığı anlatım çok gerçekçi ve başarılıdır.

Aydın KARAKCK - Roman arka planında Fransa Burjuva Devrimi'ni bize anlat-sa da gerçekte daha çok adalet ile intikam, insanlık ile vahşet arasındaki çizgiyi işliyor. zgrlk-eşitlik-kardeşlik sloganı dillerden düşmese de insanlıkta açılan derin yarıkları da açık biçimde gösteriyor roman. Giyotinler, bir gecede kıpkırmızı hale gelen bileme taşları, insanlık dışı eylemler...

Bugün Fransa Devrimi'ni anlatan kitapları karıştırdığımızda bir sınıflar arası savaşın anlatıldığını görürüz ama *İki şehrin Hikayesi'nde* bu sınıfları bu denli keskin çizgilerle ayrılmış halde bulamayız. Ne aristokrasi sınıfının dayanışmasını ne de Jakobenleri görürüz. Terör Dönemi denen yıllarda geçer olaylar. Sihirli bir el değmiş gibi ayaklanan bir ayaktakımı, romanın Paris bölümünü işler. O nedenle aklınızdaki Fransa Devrimi'nin kriterlerini bu romanda belirgin olarak göremeyiz. Tersine bir intikam romanı gibi olay örgüsüyle karşılaşırız. Sınıfsal okuma yapmak ayrı bir maharet ister romanda.

Roman, devrim öncesi ve devrim sırasındaki Paris'i, görece sakin ve hukuka dayalı Londra'yla karşı karşıya koyar. Paris'te aristokrasinin yıllarca süren zulmü birikir, sonra patlar. Patladığında haklı bir öfke vardır ama Dickens burada durmaz. O öfkenin nasıl kr bir şiddete dönüştüğünü görürüz. Devrim, adaletle başlayıp giyotinle sürüp gider.

Hikyenin merkezinde epey karakter vardır. Ahlaki tercihler sorgulanıyor romanda. Charles Darnay, geçmişin suçlarından kaçmaya çalışan bir aristokrattır. Sydney Carton ise hayatını boşa harcamış, kendini değersiz gören bir adamdır. Romanın kalbi, Carton'un

dönüşümünde atar. Hiçbir şeye inanmayan, rastgele yaşayan biri, sonunda başkası için kendini feda ederek belki de ilk kez anlamlı bir iş yapar.

Romanın adında yer alan iki şehir bence yalnızca Paris ve Londra değil. Aynı zamanda insanın içindeki iki şehri de simgeliyor. Yazarımız hangisinde yaşamak istediğini okuyucuya sorarken doğrusu tarafsız davrandığını sanmıyorum.

Hüray KILIÇ - *İki şehrin Hikayesi* klasik romanlar arasında *Charles Dickens*'ın 1789 Fransız Devrimi'ni anlattığı ve "Evlatlarını yiyen ihtilal" sözünün geçtiği romanında "(...) geçmiş dönemlerin kötülüğünden doğan günümüze ait bu kötülüğün, yavaş yavaş mi-adını doldurup yok olduğunu görüyorum." demiş. Yazar eski rejim kadar beter olan Fransız Devrimi'nden söz ediyor ve bir farkındalık yaratmaya alışıyor.

Yazar, zaman zaman okuyucuyu korkuya düşüren canlandırmalarıyla o dönemi yaşatıyor.18 yıl Bastill'de tecrit durumunda yaşayan bir doktorun hikayesi gibi başlayan roman çok fazla karakterlerin girmesiyle konu dağılıyor gibi görünse de yazar büyük bir ustalıkla olay örgüsü içinde nedensellikleriyle romanı ilmek ilmek işlemiş. Çeviriden kaynaklı olduğunu düşündüğüm roman ağır ilerlese de okuyucu elinden bırakamıyor.

Aşık olduğunuz ama karşılığını görmediğiniz ve görme umudunuzun da olmadığı bir aşk için kendinizi feda eder misiniz? Kitabın sıradışı sonu sorunun yanıtını veriyor.

OTOBÜS Tunç Okan

Suna CAN

Bir lokma ekmeğin peşine baba ocağı, yar kucağı dahası ana vatan terk ediliyor.1974 yapımı *Otobüs* adlı film bir lokma ekmek parası için yurdunu terk etmek zorunda kalan kaçak göçmenlerin başından geçenleri anlatıyor. Filmin yapımcılığını ve yönetmenliğini *Tunç Okan* yapmıştır.

Film puslu, flu bir görüntüyle başlar. Daha sonra görüntü yavaş yavaş netleştiğinde bir otobüs dolusu kaçak göçmenin kışın ortasında, karlı bir yolda yabancı bir ülkeye giriş yaptığını anlarız. Sınırı sorunsuzca geçmişlerdir. Ancak asıl, bundan sonrası önemlidir onlar için. Kimilerinin gözleri dalıp gitmiş, derin düşüncelere dalmışlardır, kimileri de uykuya... İşçileri kaçıran şoförün keyfi yerindedir ancak kaçak göçmenlerde umuda dair en ufak bir kırıntı bulunmamaktadır. Filmde umut yoktur. Bunu otobüstekilerden hiç ses çıkmayınca Şoför'ün: *"Ne lan öyle dut yemiş bülbül gibi düşünüyorsunuz? Heeaaaaa?"* deyişinden anlıyor, sözünün devamında *"Kurtuldunuz lann. Medeniyet lan burası. Para lan paraaa!!!"* demesi kaçak işçilerin hangi amaçla yabancı bir ülkeye gelişini çok iyi özetliyor.

Kaçak göçmenlerin bu beklentilerini karıştıracak mı dilini, kültürünü, yer, iz bildikleri bu memleket.

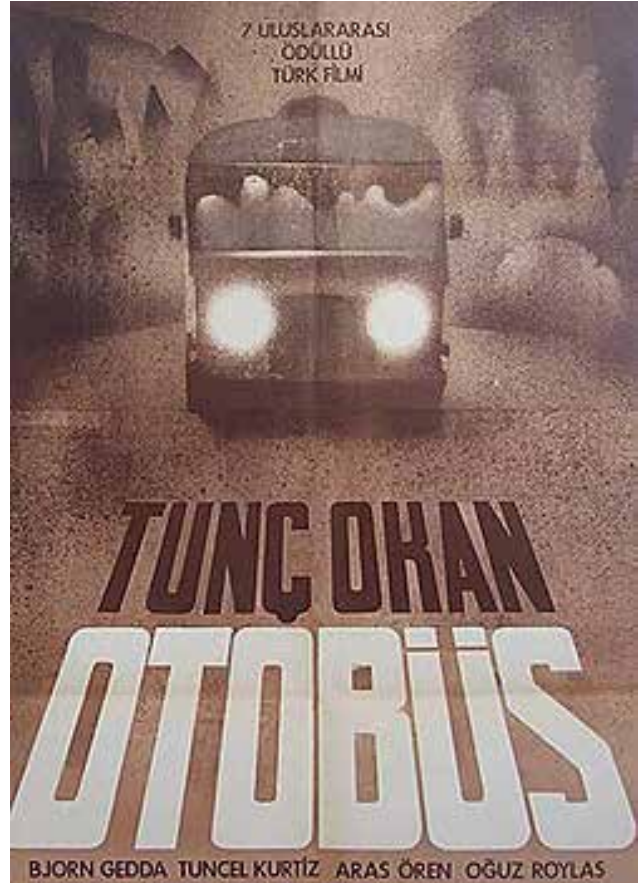
Filmin oyuncularını arasında *Tuncel Kurtiz, Aras Ören, Nuri Sezer, Hasan Gül, Oğuz Arlas,*

Sümer İşgör, Björn Nedda, Ünal Nurkan, Zaffer Sezer, Nadir Sütemen, Yüksel Topçugürler ve *Tunç Okan*'ın kendisi de bulunmaktadır.

Filmin senaryosunu da yazan *Tunç Okan*, senaryoyu gazetede bir haberden esinlenerek yazdığını söylemiştir. Otobüs filmi için *Tunç Okan* bir röportajında: *"İki boyutlu bir film, bir hal tespiti var"** demiştir. Bence de film, bir durumu anlatıyor.

Filmde başrol oyuncusu yoktur. Oyuncuların karakter dönüşümü de bulunmamaktadır. Karakterlerin hepsinin adı yoktur. Yalnızca Mehmet'in adını biliyoruz. Kimliksizdirler. Hiçtirler. Kimliksiz ve hiç oluşlarını onları İsveç'in başkenti Stockholm'un merkezindeki meydana bırakıp bütün paralarını ve pasaportlarını alan Şoför'le film bize bunu gösteriyor.

Filmde, ne yapacağını bilmeyen bir otobüs kaçak göçmen soyularak şehir merkezine terkediliyor. Sudan çıkmış balığa dönen kaçak göçmenler, otobüsü terk edememek-

dıran *Tunç Okan* ise eşcinselle gittiği bir gece kulübünde öldürülür. Gece kulübü sahnesindeki playboy erkeklerin cinsel organları pahalı araba markaları ile özdeşleştirilerek eril gücü, eril iktidarı parayla özdeşleştirir. Avrupa'nın maddiyatçı yapısını gösterir.

Yasa dışı göçmenleri getiren şoför ise işçilerin parasını ve pasaportlarını alarak Hamburg'a uçar.

tedirler. Tuvalet ihtiyaçlarını, otobüsün karşısında bulunan alışveriş merkezinin içindeki tuvalette gidermektedirler. Ancak hava çok soğuk ve en önemlisi açtırlar. Açlıklarını gidermek için çöpleri karıştırırlar. Çevreyi tanımaya çalışırlar.

Ülkemizin doğu ve güney kesiminden gelen göçmenler; köyde yaşamlarını sürdüren, doğru düzgün şehire bile gitmemiş, mevsimlik işçilik yapmış insanlar... Ne yapacağını, nereye gideceğini bilmemekte, bilememekteler. Oradaki yabancıların tepkisini almakta, yabancılar onlara hakaret etmekte, onlarla dalga geçmektedir, ülkelerinde onları istememektedirler. Yabancı derken, bizim kaçaklara göre yabancı olan İsveç halkını kastediyorum. Her iki taraf birbirine yabancı diyerek, karşılıklı bir ötekileştirme vardır filmde.

Otobüs'ün kendisi yerleşik olmayı yanı göçü simgelemektedir. Göçlerdeki birlikte hareket etmenin güvenliği üzerinde durulmuş. "Sürüden ayrılanı kurt kapar" anlayışı vardır. *Tuncel Kurtiz* ile Mehmet karakteri çevreyi tanımaya çalışmaları sırasında kaybolurlar. *Tuncel Kurtiz*, köprüden buzlu suya düşer ve ölür. Mehmet karakterini canlan-

Şoför dil bilmesine, Avrupa'da yaşama izni olmasına karşın Şoför'ün kendisi de Avrupalıya göre ötekidir. Bu yüzden aşağılanır. Bunu gösteren sahne Şoför'ün Hamburg'a giriş sırasında gümrükte anadan doğma soyundurulması ve özel bölgesine parmak atılması sahnesidir. Üstelik paralı oluşunun hiçbir önemi yoktur.

Şoför de kimsesizdir, yalnızdır Avrupa'da. Şoför, iş birliği içinde bulunduğu patronlarına parayı verdikten sonra sokakta gördüğü fahişelerle birlikte olmak ister. Kötü bir otele giderek oda tutar ancak zil zurna sarhoş olduğu için yatağa kendini atar atmaz uyu yakalır. Fahişeler de Şoför'ün bütün parasını alır, kaçar.

Film bana çok acımasız geldi. Otobüs-teki kaçak göçmenler, ülkemizin alt kültürden, alt sınıftaki insanı temsil etmekte. Bunu Mehmet'in karısını düşünme sahnesinden, göçmenlerin giyim kuşamlarından, getirdikleri azıklardan ve davranışlarından anlıyoruz. Hiçbir şey bilmemekteler. Stockholm'deki insanlar ise Avrupa'nın, Batı'nın vahşi, yozlaşmış kültürünü yansıtmakta. Siyah ve beyaz gibi keskin bir hat çizilmiş. Her iki taraf ye-

rilmiş, özellikle Avrupa kültürü. Yabancı düşmanlığı filmde ayyuka çıkmış durumda.

Elbette yabancı bir ülkeye gitmenin bir zorluğu vardır. Riski çok büyüktür. Ancak gitmeden önce bizim insanımız gideceği ülkede kendi memleketlisinin ya da tanıdığı-

nın adresini alır, cebine yerleştirir. Ona göre hareket eder. Avrupalı insanlara gelince şehir merkezinde hiç mi aklı başında, iyi bir insan yok? Avrupa deyince uyuşturucu, fuhuş mu akla geliyor? Haksızlık olmuş. Abartılmış.

Tunç Okan'ın ilk filmi olan *Otobüs*, ülkemizde 1978 En İyi Film Sinema Yazarları Derneği ödülü de dahil olmak üzere yurt dışında pek çok ödül almıştır. Film, ülkemizde ilk gösterim sonrası "Türkleri aşağılıyor" gerekçesiyle yasaklanmıştır. Gerekçe gösterilen sahne de gurbetçilerin birlikte göle işeme sahnesidir. Daha sonra yasak kaldırılıyor. Ülkemizde bayağı ses getiren *Otobüs* filmi hatta tarca sinema seyircisiyle buluşuyor.

Asıl mesleği diş hekimi olan *Tunç Okan*, diş hekimliğinden kazandığı parayla bu filmi çekmiştir. Düşük bütçeyle belirli mekanlarda çekilen filmin müziklerini *Zülfü Livaneli* yapmış. *Tunç Okan*'ın ilk filmi olmasından, aynı zamanda dönemin koşullarından kaynaklı filmde eksiklikler bulunması normal olmakla birlikte bence en büyük eksiklik karakterlerin geleceğe dair düşüncelerinin, umutlarının gösterilmeyişidir.

"Boğazımızdaki delik hep bir şeyler ister yemek için" derdi anneannem. İnsanın en temel gereksinimi karnını doyurmak adına yapılan mücadelede kazanan taraf vahşi kapitalizm olmuş filmde.

*https://www.youtube.com/watch?v=u1_ebG5GvTU

Katılımcı Yorumları

Aydın KARAKÜÇÜK- 1800'lerin sonu ve 1900'lerin ortalarına kadar Avrupa'da ve Amerika'da dünyanın dört bir yanından getirilen yerliler "insanat bahçesi" adı verilen yerlerde kafeslere konulup hayvan gibi sergileniyordu. O dönemlerde, ilkel kabilelerden örnek kişiler alınıp diğer insanlara gösterme fikri, daha fazla maddi kazanç arayan iş adamlarının ilgisini çekmişti. Ayrıca, antropologlar, diğer kültürler ve medeniyetler hakkında bilimsel çalışmalar ve araştırmalar yapmak için bu fikri altın bir fırsat olarak görüp desteklemişti. 19. yüzyılın ikinci yarısında, bu fikri benimseyen sömürge güçleri, Afrika kökenli insanları Avrupa ve Amerika'nın en büyük şehirlerindeki kafeslerde sergilemeye başladı. O dönemde buna insan gösterileri adı veriliyordu. On yıl sonra, bu ad insan hayvanat bahçeleri ya da insanat bahçeleri olarak anılıyordu. Bazı tahminlere göre, Fransa ve Belçika'daki insanat bahçelerini günde 40 binden fazla ziyaretçi geziyordu. Bu tür gösteriler seyircileri, değersiz olarak görülen insanların ritüellerini, geleneklerini ve danslarını nadir hayvanlarmış gibi izlemeye özendirdi.

1974 yapımı *Otobüs* filmi ilk vizyona girdiği gün Türkiye'de yasaklandı ve yıllarca yasaklı kaldı. Gerekçe Türkleri aşağılayıcı bulunmasıydı. 1977-78 yıllarında izin verilince 14 yaşlarında sinemada izlemiştim. Filmin genel örgüsünü unutsam da o gün aklıma yerleşen kimi sahneleri, ana konusunu hiç unutmadım. Yıllarca aklımın bir köşesinde taşıdım diyebilirim. Hatta tıklım tıklım dolu salonların birinde bir sahneye gülenler için bir kısım gencin ayağa kalkıp gülenleri protesto ettiğini, yaşamın gerçeklerinden habersiz olan bu patavatsızları uyardıklarını

okumuştum. O dönemin politik insan figürü açısından oldukça normal gelmişti ve hoşuma gitmişti bu sahiplenme. Şimdi zar zor Youtube'da bulabildiğimiz bu filmin altındaki kimi yorumları okuyunca dehşete düştüm.

Bu yazıyı yazmak için filmi tekrar izlerken "insanat bahçeleri" aklıma geldi. Aralarında koşutluklar kuruverdim. Tek bir büyük sahne için senaryo yazdım. Batı'nın, ötekini hem merak edip hem de insanlıktan düşürme sahnesidir bu. Birinde 19. ve 20. yüzyılın sömürge vitrinleri varken diğerindeyse modern Avrupa kentinin ortasında benzer bir gösteri vardır. Mekânlar değişir ama mantık neredeyse aynıdır. İki durumda da ortak bir bakma hakkı var. İzleyen var ama izlenilenin geri bakma, reddetme hakkı yok. Zaman da ortak bir başka nokta oluyor. "İnsanat bahçeleri" "ilkel"i geçmişte dondururken *Otobüs* ise göçmeni şimdinin dışına itiyor. Aynı anda varlar ama topluma ait değildir. İkisi de yaşayan insanı zamansızlaştırıyor. Şiddetsizlik de ortak. "İnsanat bahçeleri" doğrudan şiddet uygulamaz, düzenlidir, "bilimseldir." *Otobüs* de bağırılmaz, vurmaz. Ama her ikisi de yapısal şiddetin örnekleridir. İnsan, bu sistemin içinde yavaş yavaş silinir. En son fark ettiğim ve beni çok rahatsız eden koşutluk ise izleyiciler de bu düzenlerin içinde. İnsanat bahçesinde bilet alanlar, *Otobüs*'ü izleyen bizler... Burada minik bir fark koşutluğu bozar. Film bizi rahat bırakmıyor. Üstten üstten "Ne bakıyorsun?" diyor. O nedenle belki *Otobüs* yalnızca göçmenlerin değil, seyredenlerin de filmi.

Modernlik, ötekini ortadan kaldırarak; onu görünür kılıyor ama dilsiz bırakıyor, yakınlaştırıyor ama insanlıktan uzak tutuyor.

Kısaca tel örgünün yerine cam gelmiştir.

Şükran CEYHAN - *Otobüs* filmi tam bir "anlatma- göster" mantığıyla çekilmiş bir film. Diyalog yok denecek kadar az ama tüm hikayeyi sözlere gerek duymadan yüzümüze çarpa çarpa anlatıyor. Filmdeki çatışma unsurlarının güçlü olması, filmin anlatmak istediklerini güçlendirmiş. Film mekanlar ve oyuncuların sınırlı olması nedeniyle minimalist bir özellik taşıyor. Filmde, göç ve göçün çıplak gerçekleri, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme, ezilenler ve kapitalist sermayenin gücünü görürüz. Alışveriş merkezleri, vitrinler, tüketim toplumu için yaratılan tuzakları gösterir. Meydanlarda işe giderken burnunun ucunu görmeyen, akşamları ise eğlence mekanlarında marjinal arayışlar içinde olan tatminsiz insanları görürüz. Otobüsteki yolcuların, parasız, kimliksiz, bir otobüsün içinde meydanda bırakılması ve iki gün orada kalmaları... Gündüz gelip geçenlerin koskoca otobüsü sanki görünmez bir nesneymiş gibi umursamamaları... Gelişmiş toplumdaki yabancılaşmanın da düzeyini gösteriyor.

Otobüsteki kaçak işçilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çektikleri zorluklar, gece olunca çöplüklere saldırmaları, tuvalet ihtiyaçları, külüstür bir otobüste soğukta geceyi geçirmeleri, insanda doğrudan çatışma yaratan çok etkileyici sahneler... İşçilerin modern şehir yaşamı karşısındaki şaşkınlıkları yüzlerindeki ifadelerle yer yer abartılı olmasına rağmen iyi verilmiş. Filmde baskın bir karakter yoktur. Nerdeyse hepsi benzer karakteristik özelliklere sahiptir. Genel olarak hepsi çaresizlik içerisindedir ve bir dönüşüm geçiren karakter özelliği göstermezler. Karakterlerin oradan çıkıp bir çözüm aramak ya da mücadeleye girmek yerine beklemeyi seçmeleri ve sonunda da polise yakalanarak beklenenin başlarına gelmesi sürpriz bir son değildir. Polis karakoluna götürülürken direnmeleri biraz absürt olmuş. Otobüsün ezilme sahnesinin her tekrarı, sanırım işçilerin hayallerinin de birer birer yok oluşlarının metaforu gibidir.

İnsani Yolla Canavarlaşmak Mümkün mü?

Aydın KARAKÜÇÜK

İBB Şehir Tiyatroları'nda 29 Ekim 2025'te gösterime giren *Öksüzler*, kurumun genç tiyatroculara tanıdığı kontenjandan repertuarda yerini almış bir oyun. Zaten bu yıl gösterime başlayan oyunlar arasında gençlerin başını çektiği, yazıp/uyarladıkları, yönettikleri epey oyun dikkat çekiyor. Sezonun daha yeni ortalarına gelmişken bile iki tanesini izleme olanağım oldu ve ikisinden de çok keyif aldım. Bu açıdan İBB Şehir Tiyatrolarını

gençlere tanıdığı bu büyük olanaktan ötürü kutlamak gerekir.

Öksüzler (Orphans), 1970 doğumlu *Dennis Kelly'nin* yazdığı bir oyun. *Kelly* daha çok Çağdaş İngiliz Tiyatrosu'nda toplumsal yaşama eleştirel yaklaşan oyunları ile tanınıyor. *Dennis Kelly*, her ne kadar Kuzey İrlanda'dan İngiltere'ye taşınmış fakir bir ailenin çocuğu da olsa kendini göçmenlere yakın görmüş, onları oyunlarında işlemeye önem vermiş biri. 16 yaşında içine girdiği amatör bir tiyatro grubu onu tiyatroyla tanıştırmış. Ama tiyatro eğitimini ancak 30 yaşında tamamlayabiliyor. Yazdığı oyunlar çok talep görmüş, İngiltere'nin önemli seçkin gruplarında oynanmış, epey de ödül toplamış. Oyunları genel olarak günümüz insanın şiddet olgusunun bir tür ekonomi politik sorunsalı olduğunun üzerinedir. Modern dünyanın kirlenmiş, buram buram tehlike kokan ortamlarına karşın dayatılmış geleneksel rolleri oynayan insanı anlatan oyunlar yazmış, yönetmiş. *BB-C'*ye de dizi senaryoları yazmıştır.

Oldukça kalabalık bir oyun dağarcığı olan *Dennis Kelly'nin* belli başlı oyunları, şunlardır: *Children's Monologues: Çocuk Mono-*

logları-2010, Matilda A Musical: Matilda Müzikali- 2010, Orphans: Öksüzler (oyun) - 2009, Taking Care of Baby: Bebek bakımı - 2007, Osama the Hero: Kahraman Üsâme - 2005, After the End: Sondan Sonra - 2005, Brendan's Visit: Brendan Ziyareti - 1997, Spooks: BBC, Pulling: BBC.

Oyunun yönetmeni *Hira Ogeday Erkut*. 1999 yılında Ankara'da doğmuş. Lise mezuniyetinden hemen sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda *Osmançık* ve *4. Murat* adlı oyunlarda görev almış. Profesyonel eğitim hayatına İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Bölümü Tiyatro Anasanat Dalı'nda oyunculuk eğitimi olarak başlamış. Lisans eğitimi sırasında Galata Perform Sahnesinde *Bir Şeyin Hayaleti* isimli okuma tiyatrosunda ve Tiyatro Dell Arte Sahnesinde *Anton Çehov'un Kuğunun Şarkısı* isimli oyununda rol almış. İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Tiyatro Anasanat Dalı'nın bünyesinde yapılan *Peter Shaffer'in Karanlıkta Komedi* adlı mezuniyet oyununda *Brindsley* karakterini canlandırmış. 2023 yılında, Şehir Tiyatroları bünyesinde *Aleksandar Popovski'nin* yönetmenliğinde hazırlanacak

olan *Savaş ve Barış* isimli romandan uyarılan tiyatro oyununa *Dolohov* karakterini canlandırmak üzerine seçilmiş. Aynı yıl *Engin Alkan'ın* yönetmenliğinde hazırlanan bir seçmeyle *Hamlet* isimli oyunda Rosencrantz karakterini canlandırmak üzere oyuncu kadrosuna katılmış. *Ogeday Erkut* 2024 yılında ise *Gökhan Doğruyol'un* yönetmenliğinde *Enzo Cormann'ın* yazmış olduğu *Diktat* isimli oyunda Val karakterini canlandırmış. 2025 yılında, yönetmenliğini kendisinin üstlendiği *Dennis Kelly'nin* yazmış olduğu *Öksüzler* (Orphan) adlı oyunda aynı zamanda Danny karakterini de canlandırmaktadır.

Oyuna Bakarsak

Yüzeyde üç kişilik, tek mekânda geçen bir aile gerilimi gibi görünür. Ama aslında şiddetin nasıl normalleştiğini, ahlakın nasıl eğilip büküldüğünü anlatan sert bir senaryosu var oyunun. Yazarımız bağırmadan, slogan atmadan, insanın içini sessizce karartan bir deney peşindedir sanki.

Bir akşam yemeğiyle başlar. Helen hamiledir, kocası Danny ile sakin ve keyifli bir gece geçireceklerdir. Ama Helen'in erkek kardeşi Liam gelir: Üstü başı kan içindedir. Dışarıda bir şey olmuştur. Ne olduğunu tam

Dennis Kelly

bilmeyiz; ama sanki ne olduğu değil de ne yapılacağı önem kazanır. Aile konfor alanından çıkacak mıdır?

Liam'ın damıtarak anlattıkları şiddeti sıradanlaştırır. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, korku, *biz ve onlar* bakışı ve dili, güvenlik bahanesiyle yapılan kötülükler birer birer ortalığa saçılır. Asıl sarsıcı olarak ortada kalan şey; oyunun seyirciyi kötü insanlarla değil, kendine benzeyen, sıradan, kanunlara saygılı, makul, sevilebilir insanlarla baş başa bırakmasıdır.

Dennis Kelly'nin temel sorusu şudur: Şiddet bir anda mı ortaya çıkar, yoksa küçük gerekçelerle, iyi niyetli mazeretlerle mi oluşup büyür?

Oyunun adı *Öksüzler* olsa da öksüz kalan çocuklar değildir. Ahlak, vicdan, toplumsal bağlar öksüzleştirilir. Devlet yoktur, hukuk yoktur, sokaklar tehlikelidir. Dışardan gelen her yabancı bir tehdittir. Böyle bir dünyada karakterler kendi hukuklarını kurarlar. Ve bu küçük hukukun aldığı kararlar seyirciye korutucu derecede tanıdık gelir.

Kısaca oyunun ortaya serdiği temalar;

- 1-Şiddetin gündelik dile ve düşünceye sızması, kanıksanması,
- 2-Aile bağlarının ahlaki pusulayı bozması,
- 3- Bireyi ya da "sözde" toplumu koruma gerekçesiyle yapılan kötülükler,
- 4- Seyirciyi suç ortağı gibi hissettiren etik gri alanlar..

Kısacası *Öksüzler*, yumruk atmayan ama yumruktan daha sert vuran bir oyun. İnsanlara *canavar* kimliğini yapııştırarak bakmıyor. Tersine, canavarlaşmanın ne kadar insani yollarla mümkün olduğunu gösteriyor. Seyirciyi oyundan çıkarken rahatsız eden de sanırım işin bu tarafı. Oyunda geçen "*sokaktaki ölü kedi*" metaforu seyircinin yürüdüğü her caddede sokakta karşısına çıkabilir oluyor.

BU DÜNYADA HERKESE YER VAR

Satı İLEN

1970'li yıllar... Bozkırın ortasında küçücük bir ilçe. Zamanın ağır aktığı, mahalle kültürünün hâlâ canlı olduğu günler... Çocuk sesleri sokakları doldururken, aynı caddelerden çoğu kez gözü yaşlı kadınlar geçirdi. Kimi arkadaşlarımız sabahlara babasız uyanırdı. Nedenini, niçinini tam bilmezdik. Bizim için "Alamanya" sözcüğü, henüz haritada yerini gösteremediğimiz uzak bir yerdi.

Gidişlerinin nedeni yokluktanmış meğer. Ama bizim yaşımız yokluğu tanımlamaya yetmezdi. Çocuk aklımızla yalnızca şunu biliyorduk. Kimisinin babası gidiyordu. Anneleri ardından gözyaşı döküyordu. Çocuklar ise babasız kalıyordu.

Ben ise bir gün babamın da gurbet ellere gidebileceğini hiç düşünmemiştim. Ta ki, o gün gelene kadar...

Babamın gidişini tam hatırlamıyorum. Ama annemin yüzüne sinen sessiz acıyı hiç unutmam. Küçücük bir ilçede, çocuklarıyla tek başına hayatta kalmaya çalışan bir annenin çektiği zorlukları, içinde taşıdığı korkuyu, inadına ayakta duruşunu gözlerimle görerek büyüdüm.

Daha dün gibi aklımdadır. İlkokul üçüncü sınıf öğrencisiydim. Sınıf arkadaşlarımızdan birini dersten çağırdılar. O sırada sınıfın içine bir uğultu yayıldı. Herkes birbirine bir şeyler fısıldıyordu. Ne olduğunu duyduğum an, sanki bozkırın o sonsuz sessizliği birden çöktü kalbime. Arkadaşımızın Almanya'ya çalışma-

ya giden babası, Türkiye'ye yanında sarışın bir kadınla dönmüştü. Annesi bu acıya dayanamayıp kendisini evlerinin balkonundan aşağı bırakmıştı.

Okula giderken o evin önünden her geçtiğimde başımı kaldırıp o balkona uzun uzun bakardım. Her defasında içimde bir sızı. Çocuk kalbim kendi kendine sorardı:

Ya benim babam da böyle dönerse?

Bu yüzden bugün bile Almanya kelimesi içimde tuhaf bir boşluk, ince bir acı bırakır.

Türkiye'den Avrupa'ya göçün 1960'larda başlaması, yalnızca bireylerin öyküsü değildi. Bir ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal çalkantılarının sonucuydu. İşsizlik artıyor, şehirlerde sanayileşme emek istiyordu. Kırsalda büyük toprak sahiplerine bağımlı yaşam, gençleri nefes alamaz duruma getiriyordu.

Devlet, iş gücü göçünü teşvik ediyordu. "Döviz gelsin, ülke kalkınsın" diye anlaşmalar yapıyordu. "İşçiler vasıfsız gidecek, yetişip geri dönecek" deniyordu. Bu geri dönüş hayali hiç gerçekleşmedi. Gidenler döndüklerinde sanayi kurmadı. Biriktirdikleri parayla memlekette bir ev, bir arsa almaya çalıştılar. Yine de ülkeler arasındaki döviz akışı, Türkiye ekonomisine bir süre can suyu oldu. Aynı zamanda Avrupa'daki Türk işçiler ağır, çoğu zaman insanlık dışı şartlarda çalıştırıldılar. Göç, emek sömürsünün en görünür yüzü oldu.

Göç dediğimiz şey, yalnızca ekonomik itme ve çekme güçlerinden ibaret değil... İnsanlık tarihi kadar eski bu hareket... Çoğu kez sömürgeleştirme, savaş, yoksullaştırma ve zorunlu yerinden etmeyle iç içe geçti.

1950'li yıllardan sonra, Türkiye'de kırsal yörelerden kentlere akın akın göçen kalabalıkları unutmamak gerek.

Köyden kente göçün ana nedenleri arasında; teknolojik aletlerin çoğalması, toprakların feodal ağaların elinde olması, nüfusun artması, şehirde sanayileşme ile birlikte emeğe gereksinimin artması sayılabilir. Bu arada Marshall Planı'nı da unutmamak gerekir. 1950'li yıllarda ABD, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye "yardım" eder. Tarıma traktör ve biçerdöverlerin gelmesi milyonlarca köylünün işsiz kalmasına neden olur. Bu da şehirlere göçü başlatır.

Göç, yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil. Fetihlerin, sömürünün, savaşın ve halkların yerinden edilmesiyle paraleldir. Bunun en önemli nedeni, çalıştırılacak insan gücünün sağlanmasıdır. Orta Doğu haritasının yeniden çizilmesi, yerel halkın yerinden edilmesi, onların kontrol altına alınmasıdır.

Sömürgeleştirme için bir araçtır göç... Yeni gelenler, yerel halkı yerinden ederler, denetlerler veya dönüştürürler. Sonra da sömürgeleştirilen güç, o ülkenin kaynaklarını emegini alt üst eder ve sömürür. Kitlesele göçlere yol açar.

Afrika'dan Avrupa'ya uzanan göç dalgaları, kıtanın yüzyıllardır süren sömürsünün bir sonucuydu.

Amerika'ya, Kanada'ya, Avustralya'ya yönelen beyin göçü, ülkelerin kendi içlerinde bilim insanlarını tutamamasının acı bir göstergesiydi.

Sömürge düzeni göç üretir.

Göçmen ise bu düzenin görünür yarasıdır.

Bu nedenle göçmen hep "yabancı" olur. Hiçbir yere tam ait değildir. Avrupa'nın Çingeneleri nasıl kirin, tehlikenin ve ölümün simgesine dönüştürülmüşse, bugün Türkiye'ye gelen Suriyeliler de ucuz iş gücü, kayıt

dışı emek ve demografik mühendisliğin bir aracı haline getirilmiştir.

Biz de 1970'lerde Ankara'nın o küçük, şirin ilçesinden kalkıp İstanbul denen devasa şehre göç ettik. O günü hiç unutmam. Arkadaşlarımdan ayrılmanın acısını, bozkırın rüzgârını ardımda bırakmanın garip hüznünü içimde taşıyarak geldim bu şehre. Büyük kentin gürültüsü bana fazla geldi. Kalbimin bir yanı hep o uçsuz bucaksız bozkırda kaldı.

Büyüdükçe anladım ki insanın aidiyeti, doğduğu yerin toprağına, rüzgarına, çocukluğunun kokusuna bağlıymış... Şehir bana hep "yabancı" oldu. Kentin kenar mahallelerinden birinde oturuyorduk. İlk kez o mahalleye taşındıktan sonra "farklı" olduğumu anladım. Kadınların ikinci sınıf görüldüğü bir ülkede, kız çocuklarının okuması için büyük bir çaba vermeleri gerekiyordu. Ben de onlardan biriydim. Kalabalıklar içinde yalnızdım. Bu yabancılaşmanın nedenini büyüdükçe öğrenecektim.

Göç eden bedenlerden önce, göç edenlerin yüreklerinde taşıdığı umut önemli geliyor bana.

Yolların, sınırların, duvarların ötesine taşınmaya çalışan bir hayat arzusu...

Ama en çok da çocuklar...

Bir zamanlar ben o çocuktum. Babamın dönüşünü merak eden, bozkırı özleyen, bir balkonun öyküsüyle yüreği yaralanan çocuk...

Bugün dünyayı sarsan göç dalgalarında yine en çok çocuklar savruluyor. Sahile vuran minik Aylan bebeğın görüntüsü hâlâ yüreklerimizi kanatıyor...

Bir çocuğun cesedini denize bırakan dünya, yetişkinlerin kurduğu bu düzenin adaletini sorgulamayı hak etmiyor mu?

Yeryüzü kimseye dar değil...

Yeter ki insanlar sömürülmesin, savaşlar kurgulanmasın, topraklar yağmalanmasın...

İnsanlık dediğimiz şey biraz cesaret, biraz hafıza, biraz da vicdandır...

Bu dünyada herkese yer var...

GÖÇÜN EKONOMİ POLİTİĞİ

Güldane BULUT

Göç; siyasal, ekonomik, toplumsal nedenlerle bireylerin ya da toplulukların buldukları coğrafyayı terk edip başka coğrafyaya gitmek zorunda kalmalarını anlatan bir kavramdır.

İlkel çağdan, modern çağa gelindiğinde de göç, her çağda, her dönemde ekonomi politik nedenlerle, süregelmiştir. Tarihteki savaşlar mülkiyet, toprak nedeniyle olmuş savaşlardır. Bu savaşların yarattığı göç ekonomi politiktir.

İnsanlık ilkel çağdan, avcı-toplayıcı çağa geçişte, gıdayı saklama, elde etme yollarını ararken, paylaşımı sorun olmaya başlar. Bununla birlikte göç olgusu ekonomi politığe dayanır. Göçün boyutları çeşitli olsa da, jeopolitik olarak her çağda "kitlesele göç" önceliğini korumuştur.

İç Göç

Türkiye'de İkinci Paylaşım Savaşı sonrası tarımda yaşanan makineleşme, toprak reformu nedeniyle verimli, sulu topraklar ağalara, aşiretlere, ayrıcalıklı insanlara peşkeş çekilir. Anadolu'da çoğu üretici çiftçi topraksız kalır. Kendi tarlasında hane halkının emeğiyle küçük üreticiyken toprağı, traktörü ödeyemediğı banka kredisi nedeniyle haciz gelen köylü mülksüzleşir. Kimi toprak ağalarının yanında ırgat olur, karın tokluğuna çalışır. Topraksız kalan çoğu köylü de Ankara, İzmir, Bursa, İstanbul gibi büyük kentlere göç eder. Türkiye'de gecekondular mahalleleri bu kent-

lerde kurulmuştur. 1950'den 1980'lere kadar da yoğunlaşarak sürer. Uzun yıllar gecekondular mahallelerine yol, su, iletişim hizmetleri verilmez. Dönemin kent yöneticilerinin göz yumduğu hazine, belediye arazilerinin üzerine bir gecede imece usulüyle derme, çatma dört duvar denen barınaklar yapılır. Zaman içinde bu gecekondular, hazine arazilerini, dönemin simsarları fahiş fiyatlara köyden göçenlere satmaya başlarlar. Köylü ilk soygunu toprak ağalarına toprağını, traktörünü üç kuruşa satmak zorunda kaldığı kendi köyünde yaşar. İşsiz kalan köylünün, ikinci soygunu da büyük kentlerdeki gecekondular simsarlarınca yaşar.

Küreselleşen kapitalizmin ekonomi politikasını, göç üzerinde nasıl işlediğini, iç göçlerde daha belirgin görüyoruz. Aradan 30, 40 yıl geçse de dün çiftçisi, bugün işçisi olmuş gecekondular mahallelerinde kentsel dönüşüm adı altında üçüncü soygunu gerçekleştiriyor. İşçi mahalleleri kentsel dönüşümü, devlet desteği olmadan asgari ücretleriyle (ekonomik anlamda) kendi evlerini dönüştüremiyorlar. Vahşi kapitalizm yine göç ettiriyor. İstanbul Kadıköy Fikirtepe Mahallesi, Şişli Hacıhüsrev Mahallesi buna bir örnektir. O mahallede oturanların % 80'i evsiz kaldı. Kentin çeperlerine göç etmek zorunda kaldılar. Yüklenici firma onlarca kat yükselterek daire başına astronomik rakamlar istedi gecekondular sahibinden. Bezirgan sistem rant üstüne rant elde etti. İstanbul, İzmir, Ankara gibi kentlerde, kentsel dönüşüme giren mahallelerde, kentin dışına itilen bakkal, kasap, manav, kısacası esnaf, orada yaşayan halkla birlikte mülksüzleştirildi. Peki bu esnaf hangi tefeci bezirganın fabrikasında işçi olarak çalışıyor.

K. Marks'ın dediğı gibi... "Kapitalist sistem, emekçilerin emeklerini gerçekleştirebilecekleri araçlar üzerinde her türlü mülkiyet hakkından tamamen ayrılmış ve kopmuş olmalarını görür. Kapitalist üretim bununla kalmaz, git gide artan boyutta yeniden üretir. Bu nedenle, kapitalist sistemin yolunu açan süreç

emekçinin elinden üretim araçlarının sahipliğini alan süreçten başkası olamaz.” (Kapital, S. 678-679.)

1600’lü yıllarda İngiltere’de, köylüler topraklarından koparılır, tarlaları koyun otlağına çevrilir. Topraksız kalan köylüler, İskoçya kıyılarına göç ederler, orada balık tutarak yaşamayı sürdürürler. Bir süre sonra balık kokusu kapitalistlerin burnuna gider. Kapitalist, köylüleri oradan da sürer, çünkü balıklar para eder olmuştur. Bizim ülkede de, kentsel dönüşüm mahallelerinde yaşayan halk, daha önce köylerinden koparılmışlardı, bir süre sonra kentlerin yoksul mahalleleri değer kazanınca, yaşadıkları mahallelerden, evlerinden kentin dışına zalimce sürüldüler. Sürekli yasaları kendilerine göre değiştirerek riskli yapılar olmamasına karşın yıkım kararları aldılar.

“Yoksa biz 1600’lü yıllarda mı yaşıyoruz?” Barınma insan yaşamında, ekmek, su gibi zorunlu bir ihtiyaçtır, en doğal haktır, bir yaşam pratiğidir. O mahallelerde oturanların % 80’i evsiz kaldı. Bezirgan ekonomisi çok acımasızca sürekli kılık değiştirerek insanların mallarına çöktü, insanları göçe zorladı. İşte çağlar boyunca göçler devam ediyor.

Kentlerdeki kapitalistleşme süreciyle birlikte, sanayileşme hamlesi, sanayide çalış-

cak ucuz iş gücüne duyulan ihtiyaç göç olgusu. Kırdan açığa çıkan iş gücünün hızlı bir şekilde kentlere akması sonucunda beraberinde çarpık kentleşmeyi oluşturmuş. Bu çarpık kentleşmenin ekonomi politikasını *Kemal Ateş, Veresiye Defteri* romanında işlemiştir. Topraktan koparılan çiftçi büyük kentlere göç etmek zorunda kalır, geri hizmette temizlikçi, sokaklarda kağıt toplayıcısı, maden ocaklarında, inşaatlarda çalışmaya mecbur kalır. Mülksüzleşen çiftçinin kapitalizmin sert yüzüyle karşılaşması kaçınılmazdır. Kapitalizm mülksüzleştirerek çiftçiyi sömürdüğü yetmeği gibi, köyünden sürerek, emeğini başka alanlarda onu çalışmaya iterek sömürüyor. Çiftçi sömürünün sömürsünü yaşıyor.

Mülksüzleştirilenlere Karşı Kanlı Yasalar

K. Marks’ın yapıtı Kapital’de (1867) dediği gibi...

“Önce zorla toprakları ellerinden alınan, evlerinden atılan ve işsiz, güçsüz, serseriler haline getirilen tarımsal nüfus, müthiş yasalar yoluyla işkence edilerek, ücret sisteminin gerektiği disipline sokuluyordu.” (cilt1, s.701)

1980’li yıllarda Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde artan terör eylemleri nedeniyle göç süreci kentlerdeki nü-

fusu arttırır. Türkiye’de göç; kimi zaman demografik, politik, kimi zaman ucuz iş gücü, mülksüzleştirme, sermayenin değişimi için kullanılmıştır. Aynı zamanda küreselleşen kapitalist bezirgan sermayede de, göç olgusunun itici güçlerini görüyoruz. Günümüzde Mısır’a taşınan tekstil sektörü...

İkinci Paylaşım Savaşı sonrası Avrupa sermayesinin iş gücü transferine ihtiyaç vardı. Türkiye’den Almanya’ya işçi göçü böyle başladı 1960’lardan itibaren yüz binlerce işçi Almanya’ya yerleşti. Alman sanayisinin kalkınmasına ucuz emek gücüyle katkı verdiler. Almanya devleti, Türk işçilerin beş yaşında küçük çocuklarına vize vermedi o dönemde. Bu aileler beş yıl çocuklarından uzak kalarak çalışmak zorunda kaldılar. Göçün sosyolojik, psikolojik dramatik boyutunu başka zamanda incelemeye bırakıyorum. Savaşlardan kaçarak ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerde benzer durumun daha ağırlı, dramatik boyutta yaşamak zorunda kalıyorlar. Göç yollarında dağılan aileler, bebeklerini kaybedenler, Suriyeli Aylan bebek gibi bedeni sahile vuran nice göçmenler göç trajedisinin birer örneğidirler.

Politik göçler

1864 Çerkes Kırım sürgününde milyonlarca insan savaş sürgünü olarak Osmanlı topraklarına Anadolu’ya sığındığı bilinmektedir. Gelen göçmen nüfusu Osmanlı’nın askeri gücünün kaynağı olarak görülmüş. Köylerden, kentlere stratejik bölgelere Çerkes nüfus yerleştirilir.

1937- 1938’de Dersim katliamı, 6-7 Eylül 1955 olayları, 12 Eylül darbesi, 1990’larda Anadolu’da yaşanan terör nedeniyle hem iç göç hem de yurt dışına göç olmuştur. Politik nedenlerle yurt dışına çıkmak zorunda kalan, iltica etmek isteyenler olmuştur. Göçün her türlü politik, sosyolojik, dramatik boyutları vardır. 19-26 Aralık 1978’de Çorum, Maraş, Sivas Alibaba Mahallesi, evlerin kapıları işaretlenerek katliamlar yapılmıştır. Bu nedenle Ali-

baba Mahallesi nerdeyse tamamı göç etmek zorunda kalmıştır. Maraş, Çorum bu politik süreçte göçü yaşadı.

Günümüz dünyasında savaşlar, şiddet olayları, siyasal baskılar var olmaya, büyük insan kitlesini zorla yerinden etmeye devam etmektedir. Özellikle, Türkiye’nin çevresindeki Afganistan, Irak, Suriye gibi ülkelerde kısacası Ortadoğu ülkelerinde son 20 yıldır emperyalistlerce uygulanmak istenilen proje, savaş, şiddet, yıkım gibi sorunlar nedeniyle insanlar ölümü göze alarak ülkelerini terk etmek zorunda kalıyorlar. Bu göç hareketinden, Türkiye yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Özellikle çıkarılan Suriye iç savaşı nedeniyle resmi kaynaklara göre 6 milyon Suriyeli ülkesini terk ederek Türkiye’ye gelmiş. Göç ve göçmen sorunlarını çok canlı olarak Türkiye’nin gündemine taşımıştır.

Dış göç

Suriye iç savaş sonrasında gelen göçmenler, güvencesiz, olumsuz koşullarda, ucuz iş gücü olarak emeği sömürülmeye başlanmış, işverenin vicdanına ve iki dudağı arasına bırakılmıştır. Ülkenin emekçileriyle rekabete sokulmuştur. AB, ile yapılan Geri Kabul Anlaşması nedeniyle Türkiye göçmen deposu olmuştur. Göçmenler kötü koşullarda kendi olanaklarıyla kentlerin çeperlerinde bodrum, kömürlüklerden bozma damlarda yaşam sürmektedir.

“Urfa, Kilis, Hatay, Adana, Antakya, Mersin gibi tarım bölgelerinde ucuz, güvencesiz, verilen işi hemen her koşulda yapmaya hazır yüzbinlerce yabancı işçi öbeklenmiştir. Tarım, hayvancılık iş kolunda iş gücü ihtiyacı, önceleri daha çok Kürt emekçiler üzerinden karşılanırken, onların yerini daha beter koşullarda, ucuza çalışacak Suriyeliler almaya başlamıştır. Sermaye yedek işçi ordusu olarak, Suriyeli işçiler tarım bölgelerine yerleştirildiler. Bağ, bahçe, tarla, hayvan bakıcılığına yönlendiler. 2013 yıllarında TBMM’de kabul edilen “Geçici Koruma Kanunuyla Suriyeli sığınmacı, işçilik yasallaşır.” (Ercüment Akdeniz s. 49-50)

93. Yılında Atatürk'ün Bursa Nutku

Aydın KARAKÜÇÜK

Canım Yandı...

Sayın Okuyucu,

Bu yazıya başlamadan önce dürüst olayım: Şu anda bir suç işliyor olabilirsin. Evet, abartmıyorum. Bu ülkede öyle bir dönem yaşandı ki; 6 Şubat 1933'te Atatürk'ün söylediği *Bursa Nutku*'na savaş açıldı, reddedildi, okunması sakıncalı görüldü, soruşturmalara uğradı, mahkemelere taşındı. Üstelik bunu yapanlar yalnızca gericiler, faşistler, yobazlar değildi.

Günümüzde ise aynı mahalleden olduğumuz, aynı pencerelerden dünyaya baktığımızı düşündüğümüz, aynı değerleri taşıdığımızı sandığımız çevreler bile bu metinden ürüyor, "Okunmasın", "Rahatsız eder", "Zamanı değil" gibi sözlerle geri duruyor.

Bu utancı görmek, gerçekten canımı yaktı.

Ve söyleyeyim: Böyle giderse gelecekte daha da çok yanacak.

Nutuk (Söylev) dendiği zaman ilk akla gelen Mustafa Kemal Atatürk'ün, 15-20 Ekim 1927 tarihinde, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Büyük Kurultayı'nda, altı gün boyunca yapmış olduğu büyük konuşmadır. Okul-

larımızda çerçeveleyip duvarlara astığımız *Gençliğe Hitabesi* de *Nutuk*'un "*Türk Gençliğine Bıraktığım Emanet*" başlıklı bölümünde yer alır.

6 Şubat 1933'te söylenen *Bursa Nutku* da gerçekte *Büyük Nutuk*'un devamıdır, bir parçasıdır, diyebiliriz. Peki, sakıncalı görülmesinin nedeni nedir? Çünkü *Büyük Nutuk*'ta Atatürk gençliğe görevi emanet eder; Bursa'da ise bu görevin nasıl yerine getirileceğini açıkça gösterir. İşte bu yüzden *Bursa Nutku* korkutucudur. Tam da bu nedenle unutturulmak istenmiştir.

Önce tam metniyle *Bursa Nutku*'nu anımsayalım. Ardından Reşit Ülker'in 1966'da yayımlanan "*Tanıklarla ve Belgelerle Ata'nın Bursa Nutku*" kitabındaki anlatıya bakalım.

"*Türk Genci, devrimlerin ve cumhuriyetin sahibi ve bekçisidir. Bunların gereğine, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır. Yönetim biçimini ve devrimleri benimsemiştir. Bunları güçsüz düşürecek en küçük ya da en büyük*

bir kıpırtı ve bir davranış duydu mu, "Bu ülkenin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adalet örgütü vardır demeyecektir. Elle, taşla, sopa ve silahla; nesi varsa onunla kendi yapıtını koruyacaktır."

"*Polis gelecek, asıl suçluları bırakıp, suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç, "Polis henüz devrim ve cumhuriyetin polisi değildir" diye düşünecek, ama hiç bir zaman yalvarmayacaktır. Mahkeme onu yargılayacaktır. Yine düşünecek, "demek adalet örgütünü de düzeltmek, yönetim biçimine göre dü-*

zenlemek gerek".

"*Onu hapse atacaklar. Yasal yollarla karşı çıkışlarda bulunmakla birlikte bana, başbakan ve meclise telgraflar yağdırıp, haksız ve suçsuz olduğu için salıverilmesine çalışıl-*

masını, kayrılmasını istemeyecek. Diyecek ki, "ben inanç ve kanaatimin gereğini yaptım. Araya girişimde ve eylemimde haklıyım. Eğer buraya haksız olarak gelmişsem, bu haksızlığı ortaya koyan neden ve etkenleri düzeltmek de benim görevimdir."

Peki, Mustafa Kemal beş yıl önce Büyük Nutuk'u söylemesine karşın neden Bursa'da bu konuşmayı yapma gereği duymuştur?

O Gün Ne oldu?

1 Şubat 1933'te Bursa'da yaklaşık otuz kişi, ezanın Arapça okunması için Evkaf Müdürlüğü'ne başvurur. Ret yanıtı alınca kalabalığı büyütür ve valiliğe yürümek isterler; polis müdahale eder. Bazı kişiler tutuklanır ancak kısa sürede serbest bırakılır.

Atatürk o sırada yurt gezisindedir. Olayı duyunca hızla Bursa'ya gelir (5 Şubat). Adalet Bakanı Yusuf Kemal ve İçişleri Bakanı Şükürü Kaya görevlendirilir; ihmali görülen savcı, hâkim ve müftü görevden alınır. 15 kişi tutuklanır.

Atatürk belediye meclisi salonunda gençliğe yaptığı konuşmada: "Bu hadise mühim fîli bir hareket değildir. İrticai bir mahiyeti de yoktur. Fakat size şunu bildireyim ki, meş'um Menemen irticai hadisesi, inkılaplarımıza karşı yöneltilen bir hareketi önleyici Türk gençliğinin mevcut olduğunu göstermiştir. Kubilay gibi genç ve idealist bir ihtiyat zabiti kendisini bu uğurda feda etmiştir. Onu örnek alın. Herhangi irticai bir hareket olursa onun karşısında daima siz bulunacaksınız. Çünkü inkılaplarımızı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni size emanet ettik. Hangi şartlar altında olursa olsun hiçbir devlet kuvvetine dahi dayanmadan bunları siz koruyacaksınız. Alacağınız kuvvet bütün Türk milletindedir. Böyle hareketlerde sizi pervasızca daima bunların karşısında görmek Türk milletinin de en büyük inancıdır." der.

6 Şubat akşamında Çekirge yolundaki köşkte Atatürk'e bir yemek verilir. Masada on üç, on dört kişi vardır. O günkü olaylardan ötürü Atatürk'ün gönlünü almak için masadan biri "Efendim, Bursa gençliği bu hâdiseyi hemen bastıracaktı. Fakat zabıta ve

adliyeye olan güveninden ötürü..." devam edemez. Atatürk bir işaretle sözünü kesmiştir. "Bursa gençliği de ne demek?" diye biraz sertçe sorar. "Memlekette parça parça, yer yer gençlik yoktur. Sadece ve toplu olarak Türk gençliği vardır" der. Ardından da "Türk genci, inkılâpların ve rejimin sahibi ve bekçisidir..." diye başlayan Bursa Nutku'nu söyler ve "İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği..." diyerek sözlerini bitirir.

1958 Öncesi: Sorunsuz Kabul Dönemi

Bursa Nutku 1958 yılına değin bir sorunla karşılaşmaz. Atatürk'ün sözleri olduğu, içeriğinin de Büyük Nutuk'la çelişmediği için kabul edilir. Aslında bir sözlü tarih belgesidir. Çünkü yazılı olarak tutanaklara kayıtlara girmemiştir ama yine de o gün Bursa'da olan birçok kişinin tanıklığıyla gazetelerde yazılmış, kitaplarda söz edilmiştir. Kısaca gerçekliği sorgulanmaz, sorgulanması düşünülmez bile.

Reşit Ülker kitabında bu döneme ait beş tanıktan söz eder. Birincisi, Bursalı Gazeteci Rıza Ruşen Yücer 1947 yılında yazdığı "Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hatıra" kitabında Bursa Nutku'ndan söz eder. Kitap uzun yıllar yazılı belge olarak kabul edilir. Ta ki 1958 yılına dek. İkinci tanık Tarihçi ve Gazeteci Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'dur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarıdır. Oldukça güçlü bir hafızasının olduğu ve sürekli not almasıyla tanınmaktadır. Ancak gazetesi zaman içinde kapandığı için gazete koleksiyonlarına ulaşanlar tüm notları paylaşırsalar da bu güne ait notları paylaşmamışlardır. Üçüncü tanık Bursalı gazeteci Musa Ataş'tır. Musa Ataş'ın tanıklığı Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nce verilen yazıda da "...konuşmaya tanıklık etmiştir. Gazeteci mealen kaleme almıştır" denilerek tanıklığı dolayısıyla da Bursa Nutku onaylanmıştır. Dördüncü tanık Atatürk'ün yaveri Cevdet Tolgay'dır. Mustafa Ekmekçi ile 1966 yılında yaptığı söyleşide Bursa konuşmasını dinlediğini ve yayımlanan konuşmanın Atatürk'e ait olduğunu söylemiştir. Beşinci tanık ise Atatürk'ün özel kalemi (katibi) Hasan Rıza Soyak'tır. Soyak

Dünya Gazetesi Başyazarı *Falih Rıfki Atay*'a yazdığı mektupta konuşmayı doğrudan dinlemediğini ancak dinleyen birçok kişiden farklı yer ve zamanda duyduğu için doğru olduğuna inandığını belirtmiş, Bursa yolunda yaşananları da ayrıntısıyla anlatmıştır.

Bursa Nutku yıllar geçtikçe yurttta yayılmış, okunmuş, benimsenmiştir. 1949 yılında Demokrat Parti'nin İzmir Kongresi'nde *Celal Bayar*'ın isteğiyle okunup dakikalarca ayakta alkışlanmıştır. Partinin yayın organı Demokrat İzmir Gazetesi'nin 22 Temmuz 1949 tarihli sayısında birinci sayfasında yayınlanmıştır. Öte yandan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ndeki *Atatürk* anıtının arkasındaki duvarda *Bursa Nutku*'nda geçen "*Türk Gençli rejimin ve inkılapların sahibi ve bekçisidir*" sözleri yazılmıştır. Bu olayın ilginç yanı da bu yazının 1954'te Demokrat Partili *Atıf Bendorlioğlu* başkanlığındaki bir komisyonca oraya yazılmasına karar verilmiş olmasıdır.

1958 Sonrası: İnkâr ve Baskı

Reşit Ülker'in anlatımıyla 1958'de *Bursa Nutku*'nun iktidar partisince reddedilme sürecinin nasıl başladığına bakalım. Yaşananlar günümüz için oldukça tanıdık gelebilir.

1958'de artan Nurculuk faaliyetleri, basına yönelik tehditler ve Ulus gazetesinin *Bursa Nutku*'nu manşete taşıması üzerine sert bir süreç başlar. İktidar yanlısı gazeteler saldırıya geçer; Ankara Savcılığı soruşturma açar, nut-

kun *Atatürk* tarafından söylendiğinin ispatını ister. *Rıza Ruşen Yücer*'in 11 yıl önce, 1947'de yazdığı "*Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hatıra*" kitabı hedefe konur. İş, bir akademisyenin iddiasıyla *Bursa Nutku*'nu *Stalin*'in söylediğine kadar varır. Dahası *Lenin*'e de ait olduğu iddiaları da ortaya sürülür. İzmir Bornova savcısı *Bursa Nutku*'nu okuyanların aleyhine dava açar. Bu sırada Yargıtay Başkanı'nın "Adalet Yılı" açış konuşmasında, "Nurculuk" dolayısıyla, *Atatürk*'ün *Bursa Nutku*'nu tekrar etmesi üzerine tartışmalar şiddetlenir. Nutkun anarşiyi teşvik ettiği, özellikle "*Atatürk tarafından söylenmediği*" yönünde gazetelerde başlayan tartışmaya dönemin başbakanı da katılır. Milli Eğitim Bakanlığı da boş durmaz, anma günlerinde, resmi bayramlarda *Bursa Nutku*'nu okuyan öğretmenler hakkında soruşturma başlatır.

Geldiğimiz Yer,

Reşit Ülker'in yaşananlar üzerine yorumlarının özeti bizi günümüze getirir.

"*Atatürk*'ün *nutkundan korkulmaktadır. Çünkü rejimi çiğneyerek ayakta duranlar, gençliğin görevi hatırlamasından rahatsızlık duymaktadır. Atatürk*'ün 1927'de söylediği *Gençliğe Hitabe*'deki sözler, 1933'te *Bursa*'da yalnızca detaylandırıldı: *Emaneti gençliğe verdi, sonra bu emanet nasıl korunur, onu anlattı.*"

Bugün ise *Bursa Nutku*'nun adını bile bilmeyen milyonlar var. Korku yalnızca geçmişin değil; bugünün ve yarının da gerçeği.

Ve açık konuşayım: *Atatürk*'ü kendi ideolojik bütünlüğüyle anlamadıkça, *Bursa Nutku*'nun neden hedef alındığını kavramadıkça, Cumhuriyet'in sarsıldığı her dönemde bizim de canımız yanacaktır. Hem de daha fazla.

Kaynakça:

* Reşit Ülker-Tanıklar ve Belgelerle Ata'nın *Bursa Nutku*-OKAT Yayınevi-1967

*WEB: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/cumhuriyete-sahip-cikma-konusmasi-aturk-un-bursa-nutku-hamdi-yaver-aktan-2457974> (Erişim tarihi: 13.12.2025)

ALİŞMAK

Şükran CEYHAN

Neye ALIŞIYORSAK O'NA MI dönüşüyoruz?

"Bir köylü kadın, bir danayı doğar doğmaz kucağına alıp sevmiş, sonra da bunu adet edinmiş, her gün danayı kucağına alıp taşımış; sonunda buna o kadar alışmış ki dana büyüyüp koskoca öküz olduğu zaman, onu yine kucağında taşıyabilmiş. Bu hikayeyi kim uydurduysa, alışkanlığın ne büyük bir güç olduğunu çok iyi anlatmış olacak. Gerçekten alışkanlık pek yaman bir hocadır ve hiç şakası yoktur. Yavaş yavaş, sinsi sinsi içimize ilk adımını atar; başlangıçta kuzu gibi sevimli, alçak gönüllüdür ama, zamanla, oraya yerleşip kökleşti mi, öyle azılı, öyle amansız bir yüz takınır ki kendisine, gözlerimizi bile kaldırmaya izin vermez..." Montaigne / Denemeler

Montaigne'nin alışkanlık üzerine yazdığı denemeden yukarıda yaptığım alıntı, alışmanın insan üzerindeki, doğal olarak toplum üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik yapacağım girişe güzel bir örnek oluşturuyor.

Sözlük anlamına bakarsak, TDK'ya göre alışmak:

1. Bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapabilmek. 2. Yadırgamaz duruma gelmek. 3. Uyar duruma gelmek, intibak etmek. 4. Sürekli ister olmak, bağımlılık kazanmak. 5. Isınmak. 6. Yaban hayvanı evcil duruma gelmek. 7. nesnesiz Tutuşmak. 8. Dayanıklı bir duruma gelmek. 9. Kanıksamak.

Bu anlamların büyük bir kısmı edilgen bir durumunu gösteriyor. Yani siz oturup durur-

ken etrafınızda olan bir şeyleri yadırgamaz hale gelebiliyorsunuz ya da bir şeylere gözü kapalı uyum sağlamaya başlıyorsunuz veya etrafınızda olanları kanıksıyorsunuz. Bunlar alışmanın bana göre negatif yönleri. Ben de zaten bu konudaki düşüncelerimi söylemek istiyorum.

Yaşadığımız günlerde ve içinde bulunduğumuz toplumda her gün "Yok artık" dediğimiz olaylara bakarak daha nelere alışacağız diye sormadan edemiyorum. Çocukluğumun geçtiği 1980'lerde ağızımızın açık kalacağı olayların, bugün oldukça çabuk kanıksandığını hatta artık neredeyse normalleştiğine tanık oluyoruz. Bugün geldiğimiz aşamanın yönü insanı ister istemez düşündürüyor. Şüphesiz toplumların gelişiminin ileriye doğru olması gerekirken bütün bu olumsuzluklarla geriye doğru bir gidiş tarihin diyalektikliğine aykırı.

Sahi bizler şu an nelere alıştık diye sorarsam nasıl yanıtlar verirsiniz?

Her gün duyduğumuz bir kadın cinayeti haberi toplumun direnen ve bu konuda düşünce ve görüşlerini eylemleriyle ortaya koyan bir grup insanın dışında, çoğunlukta nasıl bir tepki yaratıyor sizce?

Daha yeni, her gün haberi yapılan gıda veya kimyasal ilaçlardan zehirlenme olayları... Sürekli maden göçükleri ve altında kalanlar, durduk yerde evinizde uyurken başınıza çöken binalar ve bu nedenle bir ailenin yok oluşu... Denetimsiz merdiven altı üretim yapan fabrikalar, fabrika yangınları ve ölen sigortasız çalıştırılan, işçiler, çocuk işçiler...

Apartman kavgaları, trafikteki kavgalar ve sonucunda ya bıçaklanarak ya da ateşli silahlarla vurulanlar, yaralananlar, ölenler... Yaya geçitinde karşıdan karşıya geçerken hayatını kaybedenler... Tatilde kaldıkları otelde yanarak can verenler... Elektriğe çarpanlar, sele kapılanlar, depremlerde ölenleri saymıyorum ki onlar bu yazdıklarımı katlayan vakalar.

Ucuz ölümlere, insan hayatının değersizleştirilmesine, haksızlıklara, adaletsizliğe,

da sosyologlar ve felsefeciler gözünden bakalım.

“Alışmak” kavramı felsefe, psikolojide ve sosyolojide sık tartışılan bir olgu. Bu konuda geliştirilen tez ve antitezler, insanların tekrar eden durumlara nasıl uyum sağladığı ve bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğu üzerine yoğunlaşır. Alışmak, yalnızca bireyin psikolojik uyum süreci değildir. Sosyolojik açıdan alışmak hem toplumu kuran hem de sınırlayan bir mekanizmadır. Toplumsal

liyakatsizliğe, daha nice kötü olaylara, durumlara alıştırılıyor muyuz? Bunca şeye karşı, ülke geldiğimiz nokta koskoca bir tepkisizliğe nasıl alıştığımızı göstermiyor mu?

Bütün bunlara ek sahte diplomalı doktorlar, avukatlar, eczacılar, aslında her meslek grubundan varoğlu varlar... Artan zamlar, her şeyin kalitesinden azaltma. Yaşam standartlarının artık iyice dibe vurduğu zamanlar... Toplumsal cinnetin normalleştiği, herkesin barut fıçısı gibi, patlamaya hazır bomba olarak ortalarda dolaşması ve asıl sorunun kaynağına değil, öfkesini, yanlış insanlara ve ortamlara yöneltmesi... Ne kadar A-LI-ŞIL-DIK durumlar değil mi? (!) Her sarsıcı olayın etkisi en fazla iki gün sürüyor ondan sonra herkes kendi dünyasına gömülüyor. Bütün bunlara çok hızlı A-LI-Ş-TI-RIL-MI-YOR MUYUZ? Bunun tersi, konfor alanının dışına çıkmak, direnmek, karşı gelmek, eyleme geçmek üzerine serpilmiş ölü toprağını silkelemek, tüm dayatılan, kanıksatılan ve alıştırılan durumlara “DUR” demekle mümkün. Ne yazık ki, sistemin çarkları buna izin vermemek adına işliyor.

O, çarklarını alıştırmak, alışkanlıklar üzerine kurarken bilinçli insan ve toplumlar buna karşı gelerek insanca yaşanacak bir dünya için direniyor, mücadele ediyor. Sistemin dönüştürmek istediği konuyu biraz daha açmak için “alışmanın” hayatımızdaki yerine biraz

düzenin devamı için alışma zorunludur. Fakat aynı süreç haksızlıkların görünmezleşmesine ve bireyin sorgulama kapasitesinin azalmasına yol açabilir. Tam da bu, egemen iktidarların toplumları kolay yönetmek için istedikleri bir durum değil midir? Alışkanlıkların sağlıklı olabilmesi için eleştirel farkındalık gerekir. Elbette bunun için de bilinçli toplum yapısı gereklidir.

Durkheim'a göre alışmak, toplumsal düzenin devamlılığını sağlar. Toplumun ortak değerleri, normları ve ritüelleri tekrar yoluyla içselleşir. Bu içselleştirme bireylerin öngörülebilir, uyumlu bir biçimde davranmasına yol açar.

Alışmak, kültürel öğrenmenin temelidir. Dil, gelenek, aile yapısı, cinsiyet rolleri ve değerler tekrar eden toplumsal pratiklerle öğrenilir. Kültürün sürekliliği alışkanlıklar üzerinden sağlanır. Alışmak, karmaşıklığı yönetilebilir kılar. Toplumsal yaşam çok yoğundur; her durum yeniden düşünülse işleyiş durur. Alışma, bireylerin sosyal rolleri otomatik ve verimli biçimde icra etmesini sağlar (ör. öğrenci rolü, ebeveyn rolü).

Frankfurt Okulu'na göre alışmak, toplumsal eşitsizlikleri görünmez kılar. Cinsiyetçilik, sınıf ayrımı, otoriterlik veya sömürü “normal” kabul edilir. Bireyler haksızlıkları fark edemez

hâle gelir. *Goffman*'a göre rol performansı ve benliğin erozyonu. Alışmak bireyselliği zayıflattır. Toplumsal beklentiler içselleştikçe birey kendi potansiyelini sorgulamadan normlara uyar. Bu durum "rutinlerde kaybolmuş yaşamlar" yaratabilir.

Alışmak baskı ve zorbalık ilişkilerini meşrulaştırır. İktidarın dayattığı pratikler tekrarlandıkça "doğal" kabul edilir. *Bourdieu*'nün "sembolik şiddet" kavramı burada devreye girer: Alışkanlıklar, iktidarın görünmez araçları hâline gelir.

Bourdieu'ya göre alışmak; toplumun, bireyin bedenine ve zihnine "yerleşme" biçimidir ve toplumun, bireyin bedenine işlediği, otomatikleşmiş davranış kalıplarıdır. Tekrar eden sosyal pratikler bir habitus oluşturur; bu habitus bireyin nasıl düşündüğünü, davrandığını ve dünyayı nasıl algıladığını belirler. İnsan nasıl düşünmesi gerektiğini bile "alışarak" öğrenir. Bireyin alışkanlıkları tek bir yerde oluşmaz; her alan (okul, aile, iş dünyası) farklı habituslar üretir ve sembolik şiddet yoluyla toplumsal hiyerarşileri doğal gösterir. Alışkanlıklar o kadar doğal görünür ki, birey baskıya uğradığını fark etmez. Dolayısıyla alışmak, bireyin farkında olmadan toplumun düzenine uyum sağlamasıdır. Bu, alışmanın en "tehlikeli" sosyolojik boyutudur. Bu, alışmanın iktidar ve toplumsal yapılarla ilişkisini açıklamak açısından en güçlü teorik çerçevedir.

Sanırım bizler de şu an toplum olarak alışmanın bu tehlikeli boyutunu ve etkilerini fazlasıyla yaşıyoruz.

Diğer yandan toplumsal cinsiyet rolleri, sınıfsal davranış biçimleri ve kültürel pratikler bireylerin tekrar eden sosyal deneyimlere alışması yoluyla doğal görünür hâle gelir. Zamanla insanlar bu kalıpları sor-

gulamadan içselleştirir. Kadın ve erkek rollerinin "doğal" kabul edilmesi, kadınlara ve erkeklere atfedilen roller alıştırma yoluyla öğretilir. *Bourdieu*'nün eril baskı ve zorbalık kavramı burada önemlidir. Ki bu da bizim toplumumuzda en gelenekselinden en modern aile yapısına kadar görülen bir durumdur...

Sınıfa bağlı davranış ve beğenilerin otomatikleşmesi. Orta sınıf, işçi sınıfı ve elit sınıfların "doğal" görünen davranış biçimleri (ör. yemek kültürü, konuşma şekli, eğitim pratikleri) tamamen alışma süreçleri ile şekillenir. Bu süreç sınıfsal eşitsizliği yeniden üretir (*Bourdieu*'nün kültürel sermaye ve habitus kavramları).

Kültürel ritüellerin alışkanlık hâline gelmesi. Bayramlar, ritüeller, gündelik davranışlar. Bunlar alışmanın nasıl toplumsal kimlikleri üreten bir mekanizma olduğunu anlatır. Bunun sonucunda toplum kendi değerlerini ve eşitsizliklerini görünmez biçimde yeniden üretir.

Marks ve Weber'e göre; modern toplumda aşırı alışma yabancılaşmayı artırır. Bürokrasi, rutin işler, tekrar eden toplumsal roller bireyin kendine yabancılaşmasına yol açabilir. Alışkanlık, insanın kendi yaratıcı yönünü bastırabilir.

Modern dünyada alışmak, çoğu zaman yabancılaşma, mekanikleşme ve tüketim

döngüsü ile ilişkilidir. Kapitalist sistem, bürokrasi ve hızlı yaşam ritmi bireyi tekrara zorlar. İş rutinlerine alışmak, tekrarlayan iş rutinleri, kendine ve emeğe yabancılaşma, bireyin anlam ve amaç arayışını zayıflatır. Bürokrasiye alışmak ise bürokratik sistemler insanların alışkanlıklarını mekanikleştirir ve sürekli tekrar eden davranışlara dönüşür, insanın özgürlüğü daralır. *Weber'e göre "demir kafes" içinde sıkışmışlık.*

Tüketim döngüsüne alışmak, sürekli daha fazlasını istemek. İnsanlar "tüketmeye alışır", ihtiyaçlar yapay biçimde üretilir. Her yeni ürün kısa sürede sıradanlaşır. (Hedonik adaptasyon -tüketim toplumu -*Baudrillard, Bauman*).

Bu nedenle modern toplumda alışmak hem gerekli hem de bireyin varoluşunu daraltan bir mekanizma hâline gelebilir. Alışmanın pratikteki olumsuz yönlerini yazarken bazı durumlarda da insan hayatını kolaylaştıran yönlerini de göz ardı etmemek adına şöyle sıralayabiliriz:

Alışmak, hayatta kalmayı kolaylaştırır. İnsan zihni tekrar eden uyaranlara alışarak enerji tasarrufu sağlar. Her şeyi yeniden değerlendirmek yerine otomatikleşme oluşur. Alışmak bazen mutluluğu artırabilir. Şöyle ki yeni durumlara, zorluklara veya kayıplara alışmak, acıyı azaltır. Beynin uyum kapasitesi psikolojik esnekliği güçlendirir. Toplumsal düzen alışma üzerine kurulur. Kurallar, normlar ve davranış biçimleri, tekrar ve alışkanlıklarla içselleşir. Bu sayede toplumda öngörülebilirlik ve istikrar sağlanır. Alışmak özgürleştirir. Bazı eylemleri otomatik hâle getirmek zihinsel kapasiteyi boşa çıkarır. Yaratıcılık ve ileri düşünme için alan açar.

Buna karşılık alışmanın tehlikeli, sınırlayıcı veya farkındalığı azaltıcı olduğunu savunan yaklaşımları da şöyle sıralayabiliriz: Alışmak duyarsızlaştırır. İyi veya kötü olan şeylere farkında olmadan kayıtsız kalınabilir. Kötülük, adaletsizlik, şiddet gibi durumlara "normalleşme" tehlikesi yaratır. Alışmak, bireysel özgürlüğü kısıtlayabilir. Alışkanlıklar bilinç dışı otomatik davranışlara dönüşerek seçim gü-

cünü azaltır. Kişi "alıştığı için" yaşar, sorgulamaz hâle gelir. Alışmak yeniliği öldürür. İnsan tanıdık olana bağımlı hale gelir; risk alma ve yenilik üretme kapasitesi düşer. Konfor alanına kapanma tehlikesi. Mutluluğu azaltabilir: Hedonik adaptasyon. İnsan iyi şeylere çok hızlı alışır. Kazanç, başarı, lüks vs. kısa süre sonra "normal" olur, tatmin azalır. Bu nedenle alışmak sürekli daha fazlasını istemeye yol açabilir. Sonuç olarak; birçok düşünür ve araştırmacı, alışmanın hem gerekli hem de tehlikeli olduğu konusunda hemfikirdir.

Bununla beraber, bilinçli farkındalık alışmanın zararlarını azaltabilir. En sağlıklı yaklaşım, otomatikleşme ile farkındalık arasında denge kurmaktır. Bütün bu görüşlerden sonra alışmanın olumsuz yönleri bu kavrama bakışımızdaki tarafı belirler.

Alışmanın olumsuz etkileri, farkındalığı yüksek ve bilinçli toplumlarda en az düzeyde gerçekleşir. Yine kendi yaşadığımız gerçekliğe dönecek olursak bizim gibi toplumlarda alışmak için yaratılan algılardan kurtulmak, tepkisiz toplum olmak yolundaki ilerleyişe dur demek ve neye alışırıysak ona dönüşmemek adına yapmamız gereken, bilime ve sanata dört elle sarılmak ve onların ışığı altında üretmek tek çıkış yoludur.

Bunun için de adaletsizliğe, hukuksuzluğa, eşitsizliğe, yoksulluğa, doğa-çevre talanlarına, liyakatsiz yönetimlere, her türlü şiddete, yozluğa, yobazlığa, tepkisizliğe, hırsızlığa, yolsuzluğa, saygısızlığa, sevgisizliğe en kötüsü UMUTSUZLUĞA ALIŞMAMALİYİZ !

Kaynaklar

- * Emile Durkheim – *Toplumsal Düzen ve Normların İçselleşmesi*
- * Talcott Parsons – *Toplumsal Sistem ve Roller*
- * Pierre Bourdieu – *Habitus, Sembolik Şiddet, Kültür*
- * Durkheim, Bourdieu (habitus kavramı).
- * Frankfurt Okulu (toplumsal duyarsızlaşma eleştirileri).
- * Modern psikoloji (hedonic treadmill kavramı).
- * Karl Marks – *Yabancılaşma*
- * Max Weber – *Demir Kafes, Rutinleşme*
- * <https://sozluk.gov.tr>

KÖLELER VE GÖÇMENLER

Aydın KARAKÜÇÜK

Göç, yalnızca insanların yer değiştirmesi değil, emeğin de yerinden edilmesidir. Bu nedenle tarihsel süreçte sınıfsal çatışmaların en görünür alanlarından biridir göç. Toprağı, üretim araçlarını ve iktidarı elinde tutanlar için denetlenecek bir hareketlilik iken yoksullar ve mülksüzler içinse zorunlu bir kopuştur. Bu kopuş, yabancı olmayla, ötekileştirilmeyle birleştiğinde, emek sömürüye açılır. Yerinden edilmiş insanın, kendi emeği üzerindeki tüm hakları gasp edilince kölelik tüm çıplaklığıyla karşımıza çıkar. Günümüzde göçmen emeği çevresinde kurulan sömürü düzeni ve yabancı düşmanlığı, gerçekte tarihsel düzenin devamıdır aslında.

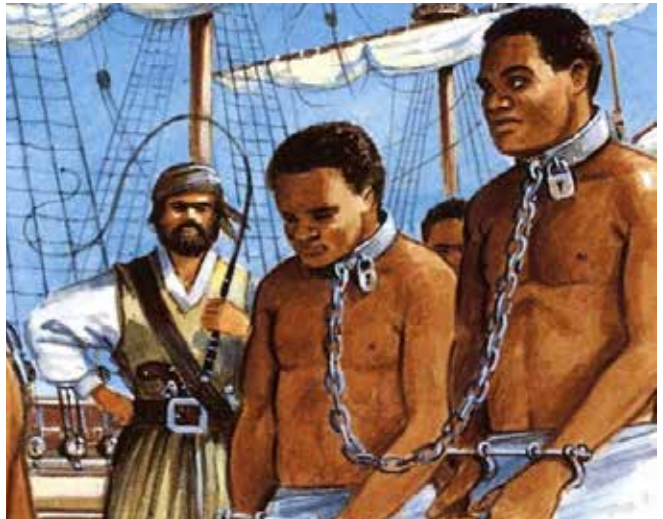
Bu yazıda; KÖLELİK ile GÖÇ arasındaki sınıfsal sürekliliği izleyerek, insanlığın ilk köleci toplumlarına uzanan tarihsel rotayı görünür kılmayı amaçladım.

Tarihsel Süreç

İlk köleci ilişkiler, artı ürünün ortaya çıkmasıyla birlikte şekillenir. Avcı-toplayıcı topluluklarda sınıfsal ayrımlar sınırlıyken, yerleşik düzene geçişle birlikte toprak, ürün ve emek üzerinde kalıcı bir denetim kurulmaya başlandı. Mezopotamya, Mısır ve Çin gibi erken uygarlıklarda kölelik, çoğunlukla savaş esirleri ve borçlarını ödeyemeyen yoksullar üzerinden gerçekleşti. Bu dönemde köleler, insan olarak sayılıyordu. Hukuken kimi hakları olsa da özne değillerdi. Göç ise

daha çok savaşla yerlerinden edilen insanların götürüldükleri yerlerde üretimin bir parçası haline getirilmesinde etkiliydi. Yani savaşla yerinden edilen insan, üretimin parçası hâline getiriliyordu.

Firavunlar dönemi Mısır'ında köleler kral ve ailesinin, tapınakların ve devletin ileri gelenlerinin sahip oldukları küçük bir topluluk iken 1. Babil Krallığı'nda damgalanan, alınıp satılan, taşınan bir mal olarak görünürlerdi. Gerekliğinde arınma törenlerinde azat edilebiliyorlardı. Mezopotamya'da ise savaş tutsakları, babaları tarafından satılan çocuklar ya da kendilerini satan yoksul insanlar köleliğin kapsamına giriyor ve oldukça ağır işlerde çalıştırılıyorlardı. Antik Yunan'da MÖ 5. yüzyıla kadar kölelik tartışmalıdır. Yunanlılar daha çok kendi işlerini kendileri yaparken özellikle MÖ 4. yüzyıldan başlayarak kölelerin sayısı hızla artmıştır. Madenlerde, bayındırlık işlerinde, tarımda köle emeği kısa zamanda özgür emeği bastırır. Roma'da köleliğin yoğun artışı MÖ 3. yüzyılda başlayarak yayılır. Her zaferden sonra yenilen askerler ve halklar köleleştirilir. Bu durum iktisadi açıdan önemli sonuçlar doğurur. Küçük mülkiyet dağılır yerine büyük mülkiyetler (malikâneler) gelir. Devasa bir köle nüfusu oluşur. Tarım, maden, inşaat ve ev içi emek köleler üzerinden yürütülür. Bu dönemde köle, açıkça canlı bir maldır. Alınıp satılır, miras bırakılır, göç etti-

rilir. Köle pazarları, zorunlu göçün en çıplak alanlarıdır. Ama toplumsal ayaklanmaların tehlikesi de artmış olur. Sicilya ile Spartaküs ayaklanmalarında kültürel düzeyde Afrika- lı, Asyalı ve Yunanlı okumuş kölelerin etki- si olur. Fetihlerin yavaşlamasıyla köle akımı durur. Köle fiyatları artar. Öte yandan Kilise, kuruluşundaki "kardeşlik" bağına karşın kö- leliği hiçbir zaman kınamaz. Ama köleliğin yerini serflik alır. Böylece köle ticaretinin ye- rini kırsal iktisat çevresine uygun bir yöntem bulunmuş olur. Serfler sınırlı yü- kümlülüklerle top- rağa ya da senyöre bağlı kişilerdir.

Orta Çağ'da Akdeniz'de, Orta Doğu'da ve As- ya'da Berberi kor- sanlığı Müslüman dünyaya Hristiyan, çöl kervanları da Sudan'dan kö- leler sağlıyordu. Müslüman dün- ya da gerektiğin- de İspanya'ya köle sağlıyordu. Sevilla ve Lizbon'da çok sayıda siyahi köle pazarları ve köleler bulunmaktaydı.

Köle ticareti 16. yüzyılda Avrupa genelinde ortadan kalkar. Bununla birlikte Ame- rika'nın keşfiyle yeni bir aşama başlar. Ame- rika'daki yerliler köleleştirilir ya da kırılıp geçilir. Öte yandan denizaşırı köle ticareti başlar. Afrika'da yerel hanedanlar köle tüccar- larıyla iş birliği yaparak insan avını başlatırlar. Afrika'dan Amerika'ya zorla taşınan milyonlarca insan, tarihin en büyük kitlesel zorunlu göçlerinden birini gerçekleştirir. Köleler şeker

kamışı ve pamuk tarlalarında insanlık dışı ko- şullarda çalıştırılır. Transatlantik köle ticareti, köleliği küresel kapitalizmin kurucu unsurlarından biri hâline getirir. Kölelik yandaşlarının aşırılıkları sonucu 18. yüzyıl sonunda karşı bir tepki oluşur ve kölelik sona erer.

2. Paylaşım Savaşı'ndan sonra kölelik Kı- zıldeniz kıyılarında sürer. 1963'te S. Arabis- tan tarafından resmen kaldırılır. Afrika'da özellikle çocuk ticareti resmi yasaklama ta- rihinden sonra da sürer. Yakın zamana kadar Nijerya'da kölecilik nede- niyle verilen mahkumiyetler önemli sayılara ulaşır.

İslamiyet'te Kölecilik

İslam dini köleliği daha önceki inanç, felsefe ve uy- garlıklardaki kökleşmiş bir kurum olarak bulduğu için korumuştur. Bunun neden- lerini dört başlıkta toplama- mak gerekir:

1- Kölelik tutsakların topluca öldürülmelerini en- gellemektedir.

2- Tutsaklardan köle olarak yararlanma amacı, savaşlarda gereksiz kan dö- külmesini önlemektedir.

3- Savaş sonunda karşı taraf Müslüman tutsakları köleleştirdiği için köleliğin

kaldırılması Müslümanların çıkarına ters gelmektedir.

4- Bu kurumun hemen kaldırılması köle- ler için de pek çok ekonomik ve toplumsal soruna yol açacaktır.

Tüm bunlara karşın İslam dini kölelerin durumunun iyileştirilmesi adına önemli ye- nilikler de getirmiştir. Her şeyden önce öz- gürlere göre eksik de olsa dinsel ve hukuksal bazı haklar tanındı. Köle-özgür farkı olmadan tüm Müslümanlar kardeştir anlayışı getirildi.

Tanrı katında *tanrı saygısı* (takva) dışında bir değer farkı yoktur denildi. Hanefilerde bir köleyi bilerek öldürmenin cezası ölümdür. Malikilerde efendisinin döverek sakatladığı köle, yargıç kararıyla özgür bırakılır. Peygamber savaş dışında özgür bir insanın yakalanarak köleleştirilmesini yasaklar. Kuran'da ve hadislerde gönüllü olarak köle azat etme en değerli ibadetlerden sayılır.

19. yüzyılın ilk yıllarında İslam dünyasında kölelik yavaş yavaş ortadan kalkar. Günümüzde hiçbir İslam ülkesinde kölelik kavramı ve uygulaması yoktur.

par. Yani insan, üretimin ertesi gün devam edebilmesi için gerekli bir nesnedir. Bu tanım Marks'ın *emek gücünün değer* kavramından çıkar. İşçi, emeğini sattığını sanır. Oysa satılan emeğin üretme kapasitesidir. Bu kapasitenin bedeli, barınma, beslenme, giyim ve asgari düzeyde yeniden üretim maliyetleridir. Ücret, işçinin insani yaşam düzeyine (eğitim, sanatsal faaliyetler, eğlence, vb) göre değil, sistemin onu ne kadar ucuza yeniden sahaya sürebileceğine göre belirlenir. Ertesi gün işe gelebiliyorsa, ücret "yeterlidir".

Sömürüyü daha iyi anlayabilmemiz için *artı değer* kavramını da bilmemiz gerekir.

Göç-Artı Değer ilişkisi,

Günümüzün sınıflı toplumlarında adı köle olmasa da "köleleştirilmiş" büyük yığınlar bulunmaktadır. Ancak bu noktada dikkatli ve cesur olmak gerekir. Günümüz emekçisini birebir "köle" ilan etmek tarihsel olarak kaba bir eşitleme olur; ama köleliğin mantığı ile modern dünyanın emek sömürsü arasındaki ortaklıkları da görmek gerekir. Modern köleliği bir iktidar ve emek sömürsü olarak okursak benzerlikler daha net ortaya çıkar.

Biliyoruz ki kapitalizm işçiye yaşaması için değil, yeniden çalışabilmesi için ödeme ya-

Çünkü sermaye, işçinin ürettiği artı değerle büyür. Diğer bir ifadeyle patron işçiden çalıştığı emekle zenginleşir. Örneklelim: İşçi bir iş gününde, kendisine ödenen ücretin karşılığını diyelim ki dört saatte üretir. Kalan dört, altı ya da fazla mesai adı altında ürettiği değer, ücret olarak işçiye geri dönmez. İşte bu fazlalık, artı değerdir. Sermaye tam olarak bu noktada doğar ve genişler. Patronun kârı, işçinin çalışkanlığından değil, çalışmasının tamamının ödenmemesinden kaynaklanır. Burada sömürünün gizlenme biçimine özellikle çok dikkat etmeliyiz. İşçi "gönüllü"

çalışır, sözleşme imzalar, maaşını alır. Her şey yasal ve düzgündür. Ama bu düzen, iş gününü ikiye böler: Ücretli emek ve ücretsiz emek. Ücretsiz kısım görünmez kılınır; çünkü ücret, tüm emeğin karşılığıymış gibi sunulur. Oysa ücret yukarıda da belirttiğimiz gibi yalnızca işçinin ertesi gün yeniden çalışabilmesini sağlayacak kadardır. Kısacası, sermaye çalışmaz çalıştırır. Büyümez büyütülür. Onu büyüten; işçinin ürettiği ancak kendisine geri dönmeyen artı değerdir.

Göçmenlerin yerleşik emekçilere göre daha ucuz, güvencesiz ve çoğu zaman kaçak çalıştırılması, sermayenin artı değeri katlayarak büyümesine yol açar. Bunu birkaç yönden inceleyelim.

1- Göçmen işçi, aynı işi daha düşük ücretle yaptığında, işgücünün daha büyük bir kısmı ücretsiz emek durumuna gelir. Yani sermayeye katılan artı değer büyür. Sermaye, üretim teknolojisini değiştirmeden, tek bir makine eklemekten kâr oranını arttırır. En ucuz, en hızlı ve en risksiz yöntem budur.

2- Kaçak ya da güvencesiz çalışan göçmen, daha uzun saatler çalıştırılabilir, fazla mesai ücreti talep edemez, iş güvenliğini isteyemez. Bu, iş gününün uzatılması anlamına gelir. Marks'ın deyiimiyle, mutlak artı değer büyümektedir. Yani sermaye, iş gününü uzatarak daha fazla karşılıksız emeği çekip alır.

3- Göçmen emeği artı değeri yapısal olarak büyüten bir kaldıraç gibi çalışır. Çünkü göçmen işçinin varlığı yerleşik işçiyi de baskı altına alır. Daha ucuz bir emek havuzunun varlığı, ücretlerin genel düzeyini aşağı çeker. "Yerine başkası bulunabilirlik" duygusu, sendikal direnci zayıflatır, pazarlık gücünü düşürür. Böylece sermaye, tek tek işçilerden değil, bütün bir işçi sınıfından daha fazla artı değer sızdırır.

4- Yabancı düşmanlığı açığa çıkar. Göçmen, bu sömürü düzeninin mağduru olmasına rağmen, yerleşik işçi için rakip gibi gösterilir. Öfke, sınıf içine yani daha güçsüz olan emekçilere yönlendirilir. Bu bölünme, ser-

maye açısından paha biçilmezdir. Bölünmüş emek, pazarlık yapamaz. Bölünmüş emek, artı değer sessiz kaynağıdır.

5- Kaçak çalıştırılan göçmen, hukuken görünmez olduğu için, onun üzerinden elde edilen artı değer daha az maliyetlidir. Tazminat yoktur, sigorta yoktur, denetim yoktur. Sermaye yalnızca daha fazla artı değer üretmez; aynı zamanda bu artı değeri koruma maliyetlerinden de kurtulur. Bu, kârın "kirli ama etkili" biçimde devasa hale getirilmesidir.

Sonuçta göçmen emeği, sermaye için üçlü işlev görür: Ücreti düşürür, çalışma süresini uzatır, emekçileri böler. Bu üçü birleştiğinde artı değer yalnızca artmaz; sürdürülebilir duruma gelir.

Bu yüzden göçmenlerin ucuz ve kaçak çalıştırılması kapitalizmin bir stratejisidir. Göçmen neden değil, araçtır. Gerçek sorun sermayenin artı değeri nereden, nasıl ve kimin üzerinden büyüttüğüdür aslında. Göçmen emeğine bakarak kapitalizmi okumak, sisteme yakından bakmaktır. Çünkü en çıplak gerçek, genellikle en güvencesiz bedenin üzerindeki giysidir.

Kaynaklar:

- * Marksist Ekonomi Sözlüğü- Sosyal Yayınları-1977
- * Büyük Larousse Sözlükve Ansiklopedisi-12.cilt-Gelişim Yayınları-1985
- * Kayıt Dışı Çalışma ve Suriyeli Sığınmacı İşçiler-Onur Bayrakçı- Motif Vakfı 2023
- *(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3223060>- erişim 16.12.2025)
- * Karl Marks, *Kapital, Cilt I*, Sol Yayınları / Yordam Kitap.
- * *DİSK*, Türkiye'de Göçmen İşçilerin Durum Raporları.

Hüray KILIÇ

Tarih Boyunca Toplumsal Bilinç*

İnsancıl Yayınlarından Temmuz 2025'te ilk baskısı yapılan "Tarih Boyunca Toplumsal Bilinç" adlı kitap yazar Sayıl Cengiz Gündoğdu'nun araştırma-inceleme yapısı.

Sümerlerden günümüze toplumsal bilinci irdelemiş ve örnekleyerek göstermiş. Bu bilincin oluşumunda dilin son derece önemli olduğunu vurgulamış. Toplumsal bilinci anlatırken şöyle başlamış: "Bir yapı, dünya görüşüne uygun bir toplumsal bilinç oluşturur. Toplumsal bilinç, bilinç seçimleriyle kişinin yaşam biçimini belirler. Bu belirleme yaşamın bütün alanlarını belirler. Felsefe... estetik... eğlence... şarkılar... türküler... yeme içme toplumsal bilincin süzgecinden geçer.

Sosyalist toplumlar, toplumsal bilinçle sosyalist yaşam biçimini oluşturamadılar. Peki o zaman n'apmalı. Bu soruya yanıt vermeden önce sosyalist yaşamı oluşturan öğeleri görmeliyiz.

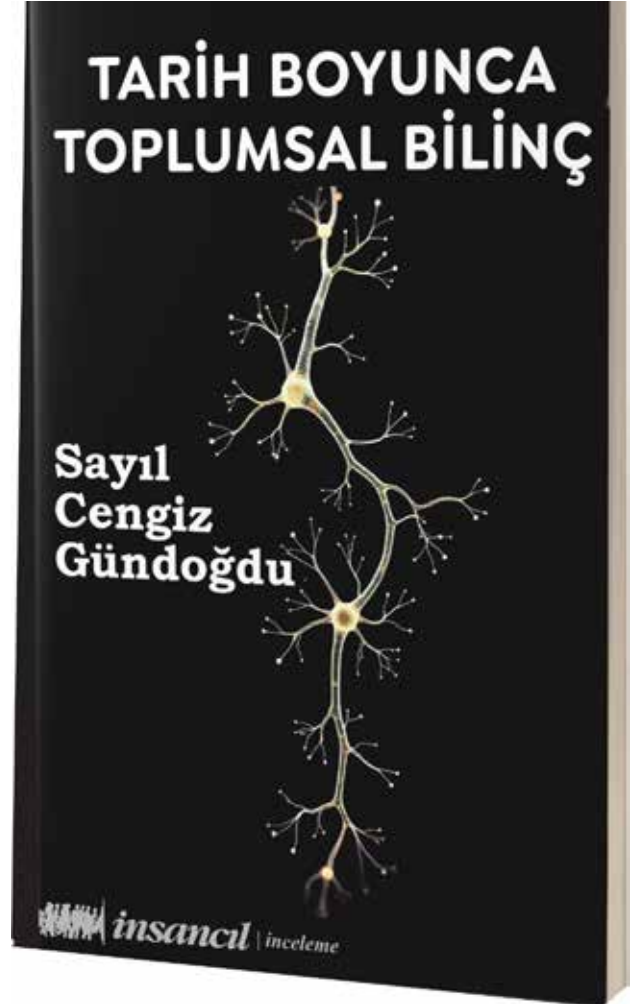
Sosyalist yaşam biçimi, ilk elde milimetrik savaşı kavramalıdır. Bu kavrayış, ancak derli toplu bir bilinçle olur. Dağınık... kararsız bilincin bakışı da kararlı olmaz. Bu bilinç, diyalektik materyalizmle kavrayabilir. Tarihsel materyalizmle de idealizmden uzaklaşır.

Bu iki bakış açısı doğrudan bir okumayla öğrenilmez. Bu iki bakış açısını öğrenmek için felsefi birikim zorunludur."

Toplumsal bilincin kökeninde gerçekçilik yoksa, ussal değilse bireyin eylemlerinin

de ideallerinin de gerçekçi olamayacağını söylüyor. Köklerdeki bu durumun diyalektik gereği toplumsal bilincin gövdesini de etkileyeceğini belirtmiş ve bu durumdan da gericiilerin yararlanıp, toplumsal bilincin ussal yanını çökertip buna da siyasal bir karşılık bulmalarından söz ediyor.

Okunmaya değer bir kitap...

* Sayıl Cengiz Gündoğdu, *Tarih Boyunca Toplumsal Bilinç*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2025.

KARA ÇOCUK

Güldane BULUT

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Canan otobüsün camından yağmuru seyrederken yol kenarında birikerek akan yağmur suyunu küçük bir ırmağın akışına benzetti. Canan, iş çıkışı aceleyle otobüse yetişmek isterken şemsiyesini unutmuştu. Yağmur nedeniyle Taksim'e giden yolda trafiğin akışı her zaman olduğu gibi durur, seminere zamanında yetişemez Canan. Seminerin ortasında da salona girmek istemez. Beyoğlu'ndaki Balık Pazarı'na gitmeye karar verir. Balık Pazarı'ndaki sahalarda okumak istediği kitapları bulacağını düşünür. Yağmur biraz hafiflemiştir ama yine de insanı ıslatır.

Canan, tramvay durağını geçtikten sonra simitçiden bir simit aldı. İki adım sonra insan seli içine karıştı. İnsan seline baktı, insanlar her gün İstiklal Caddesi'ni taşarcasına dolduruyor, bir caddeyi dünyanın her milleti paylaşıyor. "Ne güzel bir paylaşım" diye düşündü. Mağazaların saçak altlarına saklanan seyyar satıcılar yağmura meydan okurcasına bağırıyorlardı:

"Lavantalarım vaaaar, süt mısır süüüüüt, kestane kebab kebaaaap, Milli Piyango son çekilişi yarın 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı bu akşam son çekiliş, yağmura şemsiye yağmura şemsiye."

Cadde boyu satıcıların sesleri, müzisyenlerin çeşitli dillerde söyledikleri ezgilerin sesleri birbirine karışıyordu. Gün geçtikçe İstiklal Caddesi'nin dilencileri de çoğalıyordu. Genelde küçük çocuklardı bu dilenciler. İstanbul'un kimi semtlerinde adım başı Türkçe bilmeyen ne çok dilenci var, diye düşündü. Rebul Eczanesi'nden bir yara merhemi alarak İstiklal'de yürümeye devam etti Canan. Halep Pasajı'nın önünde altı yaşlarında bir kız çocuğu Canan'ın bacaklarına birden sarıldı. Yarım yamalak Türkçesiyle,

"Abla abla açım" dedi. Üstü başı kir içinde, ayakları çıplak, minik elleri simsiyah. Saçları altın sarısı. Çocuğun yeşil gözleri ıslık ıslık. Canan eğildi küçük kızı kucakladı.

"Adın ne senin"

"Rakel" dedi küçük kız.

"Annen var mı Rakel"

"Annem yok abim var" dedi küçük kız. Canan küçük kıza sarılmış sanki onu bırakmak istemiyordu.

"Şu lokantada beraber yemek yiyelim mi?" diye sorunca, küçük kız Canan'ın kollarında kurtularak iki adım geri gitti.

"Yok yok abla para ver para" diyerek elini açtı "Koy, para koy hadi" dedi.

Canan iki lirayı Rakel'in eline koydu. Çantasından simidi çıkardı "Al bunu ye" dedi. Rakel simidi ısırarak koştı, insan seli içinde gözden kayboldu. Rüzgarda yağmurla yarışarcasına hızını arttırdı. Canan rüzgârla kavga ede ede yürümeye devam etti. Cep telefonu çaldı. Arayan annesiydi.

"Alo Canan kaç kez aradım duymuyorsun. Neredesin? Saçlarımı yıkadığım zeytin yağlı yeşil sabunum bitmiş bana bir paket al unutma."

"Tamam anne" diyerek Canan yürümeye devam etti. Asmalı Mescit'i geçtikten sonra kozmetik ürünlerini satan bir dükkana girdi, raflara bakındı. Annesinin istediği sabunu buldu. Kasada sıranın kendisine gelmesi-

ni bekledi. Bir anda eli, yüzü kirli, üstü başı sökükle yırtık, çıplak ayaklı, on iki yaşlarında erkek çocuğu kasa önünde sıra bekleyen insanları ite ite bekleyenlerin arasında kasanın önüne geçtiğini gördü. Çocuk, elindeki gri bir torbayı kasada oturan kızın önündeki tezgaha şangırırrrt, diye bıraktı. Kasa önünde sıra bekleyenler şaşkınlıkla; "Aaaaaa aaaaa çocuğa bak" diye konuşurlar.

Kasiyer kız şangırtı sesi duymamış gibi işine devam etti. Çocuk çenesini tezgahın kenarına dayadı, iki kolunu kavuşturarak zeytin karası gözleriyle bir kasadaki kıza baktı, bir dönüp kapıya baktı. Kasiyer kız telefonu aldı eline.

"Ahmet Bey aşağıya iner misiniz? Kara çocuk bozuk para getirmiş kasada sıra bekleyenler var. Bozukları sayamıyorum yardımcı olur musunuz?"

Ahmet Bey merdivenleri atlayarak geldi. Göbeğin üstünde ceketin düğmesi gerilmiş koptu kopacak biçimde duruyordu. Göbeğini tutarak kasanın arkasına geçti elini çocuğun kafasını okşamak için gülümseyerek uzattı.

"Ahh evlat aferin sana. Hiç şaşmazsın saatini hemen getirirsin bozukları" diyerek bozuk paraları hızla saymaya başladı. Kara çocuk sabırsızlanıyordu.

"Haydi abe abe abe, geç kalıyorum çabuk çabuk" derken kapıya da bakıyordu. Sabırsızlıkla bir yandan elini uzatıyor, bir yandan da konuşuyordu:

"Minibüs gelecek ben yetişmesem Şamil abi kızar, bana ekmek vermez, beni aç uytur".

"Tamam saydım tam sekiz yüz otuz yedi lira var."

Kasadan kağıt paraları sayarak Kara çocuğa verdi. Canan kapıya yönelen Kara çocuğun omuzuna elini koyarak sordu.

"Adın ne senin delikanlı?"

"Kara benim adım."

Canan gözleri kara ama ışıllı parlayan çocuğa gülümsedi.

"Annen ne güzel ad vermiş sana."

"Annem bana Kobani'de Ramiz derdi.

Canan, Kara çocuğun elinden tutmak istedi. Çocuk çekinerek kirli elini uzattı. İlk kez biri, onun kirli elini tutmak istemişti. Dışarıda yağmur durmuştu. Canan çantasında seminer çıkışı yemek için ayırdığı çikolatayı verdi Kara'ya.

"Anlat neler oldu Kobani'de, sen nasıl geldin İstanbul'a? Hem yürüyelim sen de anlat..."

Kara gözünü yoldan ayırmadan, zevkle yediği çikolatanın hazzıyla hızlı hızlı anlatmaya başladı:

"Bizim bahçeye bomba düştü, büyük çukur açıldı. Ortalık toz duman oldu çok korktuk. Annem ve kardeşimle ahıra ineklerin yanına kaçtık, saklandık. Küçük kardeşim hep gözümün önüne geliyor. Saklandığımız yerde silah seslerini duydukça kardeşim çığlık atıp, saçlarını yoldu. Hiç aklımdan çıkmıyor acaba yaşıyor mu? Nerede acaba? O da benim gibi satıldı mı?"

Dalıp gitti. Çikolatanın kağıdını özenle yaladı.

"Gece boyu hep kaçtık, kardeşim, annem babam, köydeki komşular. Günlerce dağlarda yürüdük. Bir deniz kıyısına geldik, bir tekneye bindik. Denizde tekne battı, hepimiz denize döküldük. Beni bir adam kurtarmış. İstanbul'a getirdi. Kör Nuri isimli bir adama beni sattı. Adımı Kara çocuk koydu. Kör Nuri'nin benim gibi ailesiz çok çocukları var. Hepsini dilendiriyor, kötü işler yaptırıyor. Dilencilikten onun istediği kadar para götürmeyenleri kemerle döver, aç bırakır, dışarda uyutur... Bütün çocuklar bundan korkar. Geçen hafta bizi Şamil Abi'ye sattı. Yüz on iki çocuğu başından attı yani."

Kara gözleriyle gülüyor gibi Canan'ın yüzüne baktı.

“Şamil Abi iyi bir abidir. Bizi minibüse dolduruyor dileneceğimiz yere kadar götürüyor. Akşamları da tek tek bizleri topluyor, yatacağımız eve götürüyor, ekmek veriyor.”

Canan duydukları karşısında içi ezilir.

“Bu paraların hepsini Şamil Abi’ne mi vereceksin”

“Evet, hepsini Şamil Abi’ye vereceğim bana o da bana 15 lira verecek. Yarın sabah poğaça alacağım. Şamil Abi bize bağılıyor, küfür ediyor ama dövmüyor kör Nuri gibi değil, iyidir.”

“Sen her gün sekiz yüz otuz lira dilenerek toplayabiliyor musun?”

“Semtine göre değişir tabii, ancak hiçbir çocuk beş yüz liradan aşağı toplayamaz. Köşelerde büyük abiler bizi izlerler, ağlayarak bağırmıyorsak, yalvarmıyorsak, kendimizi acındırmıyorsak ayaklarımızın altına sopalarla vurur büyük abiler.”

Canan yola bakar, henüz bir minibüs yoktur. Kara’ya soru sormayı sürdürür:

“Diyelim ki büyüdün, kocaman insan oldun yine dilencilik yapar mısın?”

“Hayır, kaçıp gideceğim, bir iş bulup çalışacağım. Savaş biterse Kobani’ye köyüme gideceğim, ailemi bulacağım. Düşlerimde kardeşimi, arkadaşlarımı, köyümü görüyorum. Bir büyüsem düşlerimi, gerçekleştireceğim. Bir büyüsem ailem için, topraklarım için mücadele edeceğim.”

Zeytin karası gözlerini ufuk çizgisine kilitledi Kara Çocuk, şimdiden düşlerinin içinde yaşamaya başlamıştı bile...

GÖÇ

Suna CAN

**İnsanlık tarihi kadar eskidir
Bir yerden bir yere göçü insanın
Bir lokma için,
Bir damla huzur,
Sıcak bir yuva için
Sırtlanır insan kendini, ruhunu, gönlünü
Bir bilinmeze.
Bir kaçıştır,
Kendinden vazgeçmiştir göç.
Yeni bir ben yaratımıdır.
Yeni bir aidiyet.
Gittiği yerde
Bir nefes arar kendinden olan
Yalın ayak, çırılçıplaktır
Boşlukta sallanan bir nesne
Deniz kıyısına vuran
Üç yaşındaki Aylan bebektir.***

* Bodrum’da 14 kişinin bulunduğu fiber teknenin 2 Eylül 2015’te batması sonucu Suriyeli Aylan bebeğin de arasındaydı olduğu 5 kişinin ölümüyle sonuçlanan olayda, minik Aylan’ın cansız bedeni Akyarlar Mahallesi’ndeki Fenerburnu sahiline vurdu.

(<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunya-yi-sarsan-aylan-bebegin-olumunun-dorduncu-yili/1570828>)